

Het LAND van AALST

Jaargang LXXIV • 2022

Nummer 1

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidmaatschap van de vereniging:

Bijdrage zonder jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €10 • Steunend: € 20

Jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: €30 • Steunend: € 40

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980), † Luc De Rijck (1980-1984) en Luc Robijns (1984-2020).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • *erevoorzitter*

Bart Cherretté • *voorzitter*

Michel Igual Pacheco • *ondervoorzitter*

Marcel Cock, Pieterjan Deconinck, Lieve De Mecheleer,
Tom De Ridder, Luc Geeroms, Mieke Van Damme, Dirk Van
de Perre, Wouter Van Der Spiegel, Georges Vande Winkel,
Reinoud Vermoesen.

Meewerkende leden:

Louis De Cock, Bart Merckaert, Geert Van Bockstaele, Bart
Van Langenhoven, Marc Uyttersprot en Wilfried Vernaeve

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.
Vormgeving: Kim Overlaet • **Druk:** De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke
ISSN 0778-7731

De Riemaecker
PRINTING

Van de redactie

Met dit nummer start de vierde jaargang van ons tijdschrift in het nieuwe format. Nadat het tijdschrift in een nieuw jasje is gestoken, de website een grondige facelift heeft gekregen en de reeks *Het Land van Aalst Extra* het geboortelicht zag, willen we in de jaargang 2022 verder gaan op de ingeslagen weg. Verjonging, vernieuwing en verbreding. Het zou zo maar een (loze) verkiezingsleuze kunnen zijn, maar voor het bestuur van de vereniging vormen de concepten een duidelijke leidraad. Zoals u verder in dit tijdschrift kan lezen, verwelkomt het bestuur een nieuw lid, Pieterjan De Coninck. Vernieuwing kondigt zich aan op het gebied van de vormgeving. Een groot aandeel in het succes van de vernieuwing van het tijdschrift is immers toe te schrijven aan Kim Overlaet, die van dag één betrokken was bij de hele operatie. Met haar enorme inzet en haar tomeloos geduld is zij er in geslaagd om van dit tijdschrift een schoolvoorbeeld te maken van een moderne, wetenschappelijke publicatie.¹ Alle auteurs die sinds 2019 in dit tijdschrift gepubliceerd hebben, zullen dit beamen: op Kim Overlaet kon je rekenen. Kim Overlaet zal nog betrokken zijn bij enkele nummers, maar zal dan de fakkel doorgeven. Vanuit het hele bestuur willen we haar nu al van harte danken voor de heerlijke samenwerking. En tenslotte verbreding, de vereniging heeft zich immers tot doel gesteld om historische kennis over het werkgebied te verspreiden. Het is daarom van cruciaal belang, dat we (nieuwe) auteurs aantrekken om hun wetenschappelijk onderzoek te publiceren. Laat dit laatste nu het actiepunt zijn voor het komende jaar!

1. Zie het overzicht van de voorbije jaargangen en van de reeks *Het Land van Aalst Extra* op pagina's 50-51. Alle publicaties zijn vorm gegeven door Kim Overlaet.

Reinoud Vermoesen

'Generaale caerte van den lande van Aelst' - Jacob Josef Lecler (1784). AALST. Stadsarchief Aalst, nr. 229

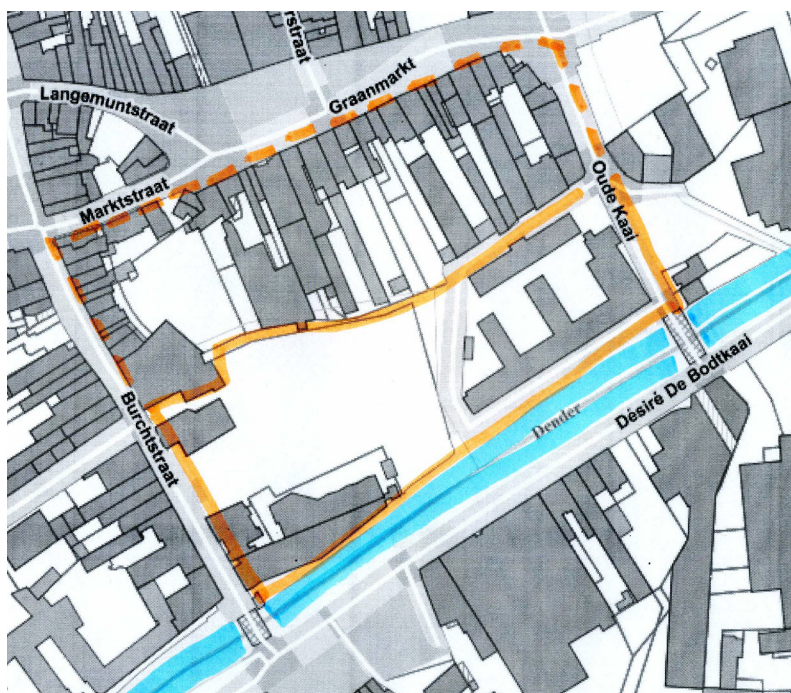
Detail uit het Ninooftse stadsplan van Du Plouich (ca. 1638-1640).

De centrale rivier is de Molendender, bovenaan de Burchtstraat en onderaan de Werf. De omwalde versterkte stadswoning is het Doremont, nr. 3 is het Schepenhuis, nr. 6 de Gasthuiskapel, nr. 10 de Graanhal.

Inghelant (Ingeland) of de Ninoofse toponymische grabbelton

Dirk Van de Perre

In *Ninove Info, Informatieblad van het Stadsbestuur Ninove*, oktober 2021, p. 4-5 wordt onder de titel *Met de smoel naar het water* een toelichting gegeven over de plannen met de zogenaamde Inghelantsite, dit is de zone ingesloten door de Burchtstraat, de Graanmarkt, de Oude Kaai en de Dender. Voor verder inlichtingen wordt doorverwezen naar de website *mijn.ninove.be* en daar klikken op 'De Inghelantsite, een plek voor iedereen'. De zuidelijke helft van deze site is eigendom van de Stad en bevat de huidige lege vlakte van de Gasthuissite (OCMW-site) en de gebouwen van de voormalige Kaaischool. Het gaat om een zone van circa 250 meter lengte en een breedte variërend tussen de 55 à 70 meter (*figuur 1*). De Stad wil deze nu troosteloze en verlaten plek nieuw leven inblazen. Op zich een lovenswaardig en logisch initiatief. Dit artikel gaat niet over de toekomst van deze zone, maar wel om de vraag of het historisch verantwoord is dit uitgestrekte stadsdeel tot *Inghelant* om te dopen en of een andere naamgeving die meer in overeenstemming is met de geschiedenis van de plek, niet voor de hand ligt. Daartoe zullen we drie zaken onderzoeken: de geschiedenis van het gebied, de historische lokalisatie van het toponiem Ingeland en de betekenis ervan.

1) Geo-puntkaart van de tot Inghelantsite uitgeroepen Ninoofse stadszone.

Het zuidelijk deel, omkaderd met een volle oranje lijn is eigendom van de Stad met links (kant Burchtstraat) de Gasthuissite en rechts (kant Oude Kaai) de gebouwen van de Kaaischoolsite.

2) Detail uit het Ninooftse stadsplan van Vedastus du Plouich, gemaakt circa 1638-1640 en gepubliceerd in Sanderus' *Flandria illustrata II* (1644). Omwille van de vergelijking met andere stadsplannen is de kaart gekanteld. (Beeld genomen uit het exemplaar van de Hendrik Consciencebibliotheek Antwerpen)

De geschiedenis van het gebied

De loop van de Dender

De loop van de Dender en haar vertakkingen spelen een belangrijke rol in de geschiedenis van de genoemde sites.¹ De Denderloop is vele malen gewijzigd zodat er in Ninove geen sprake is van Denderarmen die in de loop der eeuwen dezelfde zijn gebleven. Het onderzoek van de kaarten is hierbij een onmisbaar werkinstrument.² We onderscheiden in deze studie naar de Denderloop drie periodes die we enige zekerheid kunnen natrekken.

De **eerste periode** is de toestand juist vóór 1640. Een beeld daarvan wordt duidelijk weergegeven op het Du Plouichplan (figuur 2) van de stad Ninove, gemaakt rond 1638-1640 en gepubliceerd in het tweede deel van *Flandria illustrata* (1644) van Antonius Sanderus.³ Dat plan komt in grote mate overeen met het stadsplan van Ninove op de Horenbaultkaart van het Land van Aalst (1598) en een gelijkaardige kaart van Philips de Dijn (1626),⁴ maar niet met het Van Deventerplan (ca. 1565).⁵ Van Deventer tekent geen volledige omwalling van het Doremont⁶ zoals op het Du Plouichplan en splitst de Molendender vanaf de Burchtstraat in twee armen (figuur 3), terwijl in de andere drie plannen er maar één loop van de Molendender is, die achter de huizen van de Burchtstraat vloeit en verder langs de Gasthuissite naar de Werf, thans Oude Kaai, loopt en zo uitmondt in wat wij in dit artikel de 'tussenloop' zullen noemen. Ofwel is de Molendender kort na het opstellen van het Van Deventerplan gewijzigd,

1. H. VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove*, I, Ninove, 1948 geeft in zijn eerste hoofdstuk *De Dender* p. 15-42 een uitgebreide en zeer leerzame geschiedenis van de Dender in het algemeen en van haar Ninooftse tracé in het bijzonder.

2. KLINKENBORG S. en CHERRETTE B., *Ninove-Inghelandt. Bureaustudie*, (SOLVA, Archeologierapport 43), 2015.

3. Het Stadsbestuur, aan wie het plan is opgedragen, betaalde 48 pond par. aan Vedastus du Plouich volgens de stadsrekeningen van 1640-1642 (H. VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove*, II, Ninove, 1959, p. 399; Algemeen Rijksarchief Brussel (verder ARAB), Rekenkamers, nr. 37193, fol. 35 v°).

4. Georges VANDE WINKEL, *Ninove 1626*, in: *Het Land van Aalst*, 71, 2019, p. 37-41 toont de beide plannen met uitleg en commentaar.

5. Over deze kaart Dirk VAN DE PERRE en Georges VANDE WINKEL, *Ninove (Nieneve, Ninoven)*, in: *Het Land van Aalst*, 60, 2008, p. 267-286.

6. Doremont (ook Dijnshof). Versterkte omwalde stadswoning, in de 16de en 17de eeuw residentie van de heren van Outer, die ook heren van Dormans waren, vanwaar Doremont. De volledige omwalling wordt bevestigd in eigentijdse bronnen: *ront om bewatert* (VANGASSEN, *Geschiedenis*, II, p. 258).

ofwel geeft dat plan (wat dit detail betreft) geen adequaat beeld van de toenmalige werkelijkheid. Die laatste optie lijkt mij de meest waarschijnlijke.⁷ Het blijft uiteraard moeilijk in te schatten hoever in het verleden we de toestand van de Denderlopen, zoals afgebeeld op het Du Plouichplan, kunnen projecteren.

Grosso modo had de Dender in 1640 drie grote armen. Arm 1 is de Oude Dender, die om de Burchtdam en de burcht heen liep, met nog een kleine aftakking van de Hellegracht. Die arm is van geen betekenis is voor onze site. Arm 2 is de Nieuwe Dender, ook Molendender genoemd, omdat hij twee watermolens aandreef. Die tak liep doorheen de stadskern waar nu de Centrumlaan en Marktstraat liggen, boog aan het Doremont achter de Burchtstraat af naar de Gasthuissite, stroomde verder tot aan de Werf, ontving daar de Beverbeek en vloeide verder stroomafwaarts samen met de tussenloop. Arm 3 is de 'tussenloop', meestal op de kaarten als 'Dender' aangeduid, die lag tussen beide buitenarmen en werd gebruikt door de doorvarende scheepvaart. De Begijnenbrug is voor de tussenloop het vaste referentiepunt. Volgens het Du Plouichplan maakte de tussenloop vanaf de Begijnenbrug een lichte zwenking zuidwaarts op de plaats waar zich nu de brandweerkazerne en Garage Central bevinden om ter hoogte van het Bollewerk, de met water omsloten driehoek op het Du Plouichplan, samen te vloeien met de Molendender en stroomafwaarts ter hoogte van het vroegere Fabelta opnieuw één bedding te vormen met de Oude Dender. In 1579-82 werd het Bollewerk (een verdedigingswerk) aangelegd op de rechteroever, ter hoogte van de huidige carwash aan de Desiré De Bodtkaai, rechtover de toren 'Verloren Kost' en de vestgracht op de linkeroever.⁸ Die tussenloop tussen de burcht en het Bollewerk diende eveneens als verdedigingswal tijdens de oorlogsjaren 1579-1582. De aanleg en de snelle verdwijning van dat Bollewerk maken het moeilijk om zich een juist beeld te vormen van de wisselende toestand van de tussenloop in de periode tussen de Van Deventerkaart (1565) en het stadsplan van Filips de Dijn uit 1662.

Tijdens de middeleeuwen kende Ninove twee werven of aanlegplaatsen voor schepen, die beide aan de linkeroever van de Molendender lagen.⁹ De werven sloten logisch aan bij de markten van de stad. De oudste en kleinste werf lag tussen de huidige Kaardeloodstraat en het Oudstrijdersplein, dicht bij de toenmalige Grote Markt. Een latere, nieuwe werf werd vermoedelijk al in de 13de eeuw gebruikt en ligt aan de huidige Oude Kaai ter hoogte van het hoekhuis waar nu Teledienst gevestigd is. Uiteraard hangt het belang van die laatste werf samen met de dertiende-eeuwse oostelijke uitbreiding van de stadskern. Een smal straatje op het einde van de huidige Graanmarkt verbond de werf met wat toen de Varkensmarkt heette. Dat stuk nieuwe stad, inclusief de werf, werd omsloten en beveiligd met een stadswal en stadspoorten, waarvan de Vestbarm en de Koepoort nog de zichtbare restanten zijn. De eerste werf werd gebruikt voor schepen die van Geraardsbergen kwamen, die juist voor de sluis van Pollare de Molendender dienden op te varen, hun goederen konden lossen aan de werf, maar niet verder stroomafwaarts konden varen omwille van de twee heerlijke watermolens die links en rechts ter hoogte van het Oudstrijdersplein verdere doorvaart verhinderden. Omgekeerd dienden de schepen die vanuit Aalst kwamen de monding van de Molendender op te varen tot aan de werf aan de huidige Oude Kaai. Verdere doorvaart was ook hier niet mogelijk omwille van de al genoemde watermolens.

7. In Dirk VAN DE PERRE, *De stedenbouwkundige ontwikkeling van Aalst, Ninove en Geraardsbergen tot 1500. Een vergelijkende studie*, in: *Het Land van Aalst*, 63, 2011, p. 58-59 wees ik al op het verschil in de loop van de Molendender op de Van Deventerkaart en de andere kaarten.

3) Detail uit het Ninoofse stadsplan van Jacob Van Deventer (circa 1565). Bemerkt de dubbele loop van de Molendender vanaf het Doremont. (Beeld genomen uit bijkaart van de Madrileense versie, uitgegeven door *Het Land van Aalst*, 2008).

8. Over het Bollewerk, Georges VANDE WINKEL, *Ninove in handen van François de la Noue en belegerd door Farnese. Een onbekend plan van de stadswallen (1579-1582)*, in: *Het Land van Aalst*, 70, 2018, p. 146-147; voor de Verloren Kost: ARAB, *Rekenkamers*, nr. 37187 (1614-1618), fol. VII r^o: *den Verloren Kost gestaen hebbende opden Werf is deze voorleden troublen afgebroken*.

9. VANGASSEN, *Geschiedenis*, I, p. 35.

De **tweede periode** situeer ik tussen 1645 en 1865. Voortgaande op de kaarten is direct na 1640 een einde gemaakt aan de oncomfortabele toestand van slecht bereikbare werven door een diagonale verbinding te maken van de tussenloop (Dender) naar de Molendender. Die verbinding liep vanaf het huidige Gebouw De Cooman vlak achter de OCMW-site tot aan de noordelijk deel van de Kaaischoolstraat. In 1641 ontving Pieter Hannecart de toelating en de middelen van de vorst *om de riviere de Dender te diepen, verbreedende ende navigabel te maeken* van Ath tot Dendermonde.¹⁰ De werken te Ninove omvatten de bouw van een nieuwe sluis te Pollare en een nieuwe loop stroomopwaarts en stroomafwaarts de Begijnenbrug. In het landboek uit 1652 en de opmeting van de stad in 1653 door Philips De Dijn worden de nieuwe secties de (*Nieuwe*) *Vaert* genoemd.¹¹ Het Gansensbroek, de grond waar nu de Kaaischool op staat, wordt daarin gesitueerd *lancten Vaert ende Dender*.¹² Zo werd een stuk van de Molendender (noordelijke Kaaischoolstraat) nu een onderdeel van de bevaarbare Denderloop en werd de werf aan de Oude Kaai zowel stroomopwaarts als -afwaarts direct bereikbaar voor de scheepvaart. Die ambitie was al aanwezig in 1555-1557. Toen kocht de Stad naast de slagmolen de schipperswoning die met haar grond aan de Dender paalde *omme aldaer allethiere coopmescip¹³ comende van boven en beneden aldaer te ladene ende ontladene*.¹⁴ De vroegere tussenloop tussen de Begijnenbrug en het Bollewerk moet snel verzand zijn en wordt in de al genoemde landboeken uit 1652 en 1653 niet meer vermeld. Het stadsplan van Philips de Dijn van 1644-1645 geeft hieromtrent nog een verwarrend beeld, maar op zijn stadsplan van 1662 wordt de nieuwe toestand wel duidelijk afgebeeld (*figuur 4*).¹⁵

10. RAG, GOA Geraardsbergen nr. 625 (= Handvesten, nr. 279). VANGASSEN, *Geschiedenis*, I, p. 36. Vangassen tekent in al zijn reconstructies steeds deze diagonale loop. Ik volg hem daarin niet.

11. RAG, GOA Ninove, nr. 14, fol. 16v°, 18v°; nr. 20, fol. Vr° en v°, VIr°, VIIIv°.

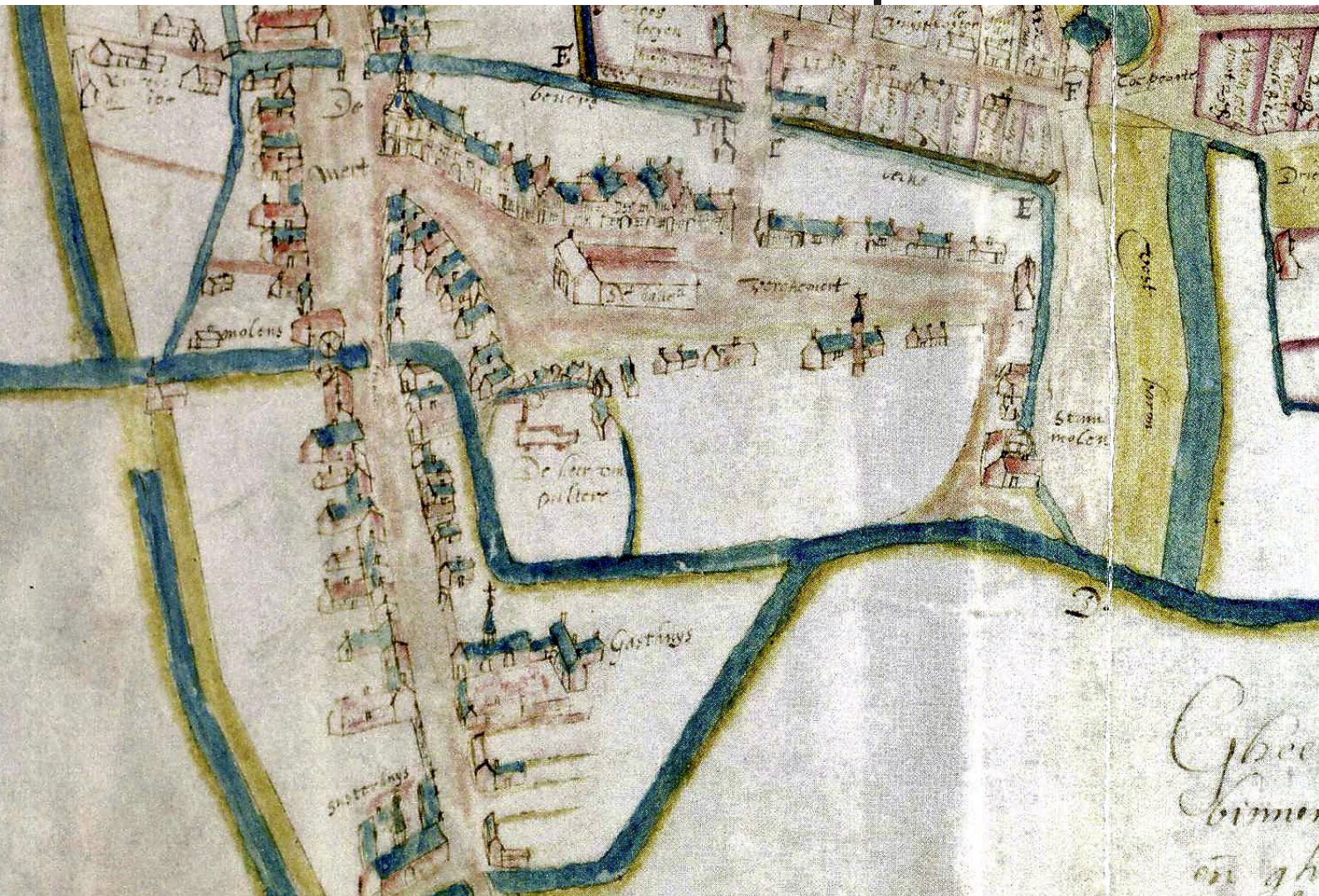
12. Ibidem, fol. 18 v.° en RAG, Abdij Ninove, nr. 236, item 581. Met Dender wordt de vroegere Molendender, met Vaert de nieuwe diagonale verbinding bedoeld.

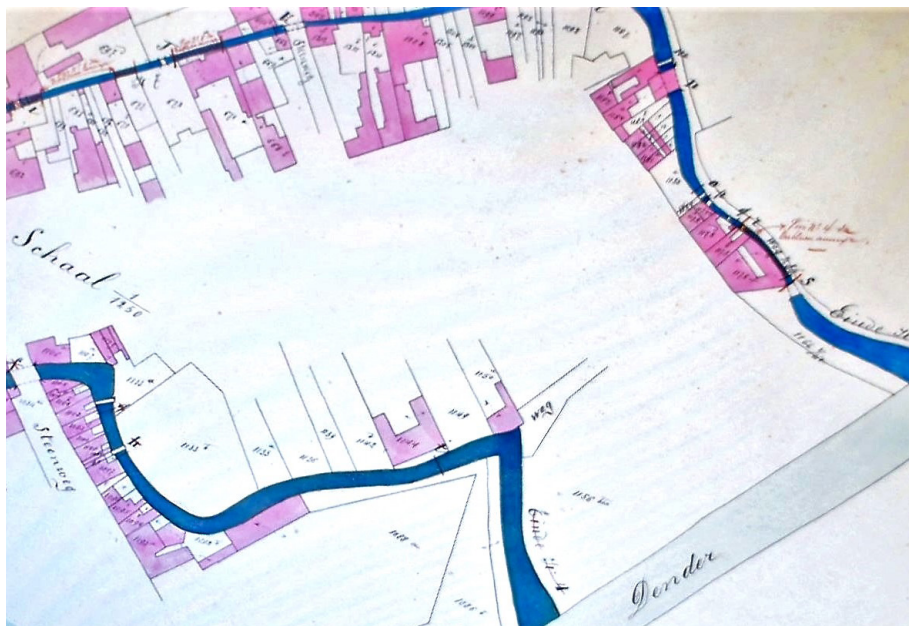
13. Koopwaar.

14. ARAB, Rekenkamers, nr. 37183, fol. XIII r°; VANGASSEN, *Geschiedenis*, I, p. 35.

15. Voor beide kaarten, zie Jaak OCKELEY, *Kaarten van de Abdij van Ninove (1616-1781)*, Gent, 2016, kaart 4 en 68; voor de originelen RAG, Abdij Ninove, nrs. 125 en 921.

4) **Fragment uit het Ninoofse stadsplan van Filips De Dijn (1662).** De Gasthuissite is begrensd door de Molendender en de Vaert. Op de Beverbeek is de Stam(p)molen te zien met de aanpalende woonst en de werf. (RAG, Abdij Ninove, nr. 921; foto genomen uit J. Ockeley, *Kaarten van de Abdij van Ninove*, Gent, 2016, kaart 68).

5) Fragment uit de Atlas van de waterlopen (prov. Oost-Vlaanderen), deelplan Ninove, versie 1877. Men ziet de huidige Denderloop en de nieuwe mondingen van de Molendender (links) en de Beverbeek (rechts). Het stuk vroegere Molendender/Dender tussen de Gasthuissite en de Oude Kaai is gedempt en is hier aangeduid met 'weg'.

De **derde periode** loopt van 1865 tot vandaag. De vorige toestand bleef bewaard tot bij de laatste kanalisatie van de Dender (1863-1867) toen de rivier tussen de huidige Begijnenbrug en de Oude Kaaibrug haar rechte loop ontving, een situatie die tot vandaag behouden is.¹⁶ Vervolgens is het stuk Dender vanaf de Gasthuissite tot aan de huidige Oude Kaai gedempt, waarop de Kaaischoolstraat (noordkant) is aangelegd. Het diagonale verbindingsstuk bleef evenwel behouden en werd de nieuwe monding van de Molendender. Tot de jaren vijftig van vorige eeuw was die monding zeer geliefd bij de vissers. Eenzelfde scenario deed zich voor aan de Beverbeek. Die kreeg eveneens een stuk voormalige Molendender/Dender als verlengde monding tot aan de gekanaliseerde Dender (figuur 5). Uiteraard verloor de vroegere Werf zijn functie, vandaar de huidige straatnaam 'Oude Kaai'.

Ninove kreeg een nieuwe kaai op de rechteroever stroomopwaarts de Begijnenbrug, de huidige Denderkaai, die samen met de terminus van de tramlijnen Ninove-Brussel en Ninove-Leerbeek, bijdroeg tot de industriële ontwikkeling van de rechteroever. Door al deze ingrepen kwam het Ganzenbroek, dat voordien volledig op de rechteroever van de Dender lag, nu op de linkeroever van de nieuwe Dender te liggen, en sloot het ononderbroken aan bij het gebied van de Graanmarkt. De Oude Kaai, het smalle straatje naar de Werf, werd de volgende decennia verlengd, eerst in 1890 tot aan de pas opgerichte stedelijke Elektriciteitsfabriek, die stond waar nu de parking ligt, nadien rond 1920 tot aan de Dender bij de bouw van de Kaaischool (figuur 6)¹⁷. Tijdens WO II werd in 1940 door de Duitsers eerst een pontonbrug aangelegd en nadien een wankel ophaalbrug,¹⁸ in de volksmond de 'tweede brug', die de verbinding maakt van de Oude Kaai met de Désiré De Bodtkaai (figuur 7a en b). Die oorlogsbrug werd in 1969 afgebroken en vervangen door de huidige hefbrug, de voormalige Scheldebrug van Oudenaarde, die in 1972 in gebruik werd genomen.¹⁹

16. VANGASSEN, *Ninove*, I, p. 40.

17. Ninove was de eerste stad in België om gaslantarens te vervangen door elektrische verlichting en bouwde daartoe een eigen elektriciteitsfabriek (Voor Allen, 7 sept. 1990, p. 14).

18. De Begijnenbrug was door de terugtrekkende troepen in 1940 opgeblazen, zodat dat ponton de enige overgang was tussen de twee stadsdelen.

19. Over deze brug, *De Denderklok*, 15 sept. 1967, 6 jan. 1968, 26 april en 4 okt. 1969, 18 en 22 februari 1972.

6) Het nog onbebouwde Ganzenbroek (Kaaischoolsite), met rechts het gebouw van de Ninovse elektriciteitsfabriek. (Verzameling Hans Scheerlinck)

7a) De pontonbrug aan de Oude Kaai over de Dender, aangelegd door de Duitsers in 1940. (Verzameling Hans Scheerlinck)

7b) Het wankel oorlogsbrugje op dezelfde plaats. (Verzameling Hans Scheerlinck)

De waterhuishouding van de Ninoofse beken onderging in de loop van de zestiger jaren van de 20ste eeuw nogmaals ingrijpende veranderingen. In 1960-61 werd de Beverbeek omgelegd van aan het Carrefourwarenhuis aan de Albertlaan tot aan de sluis van Pollare, terwijl de beek voordien dwars door de stad liep, er vaak overstromingen veroorzaakte en als een open riool werd gebruikt. Door het dempen van het stadstracé van de Beverbeek kon de Graanmarkt oostwaarts ontsloten worden en een verbinding maken met de Dreefstraat en later ook met de Mallaardstraat.²⁰ De vroegere watermolen aan de Oude Kaai (molen De Mets) verloor zijn functie en verdween uit het straatbeeld.²¹ Van de verlengde Beverbeekmonding rest vandaag alleen nog het stukje bedding naast de parking aan de Oude Kaai. Tegelijkertijd met de omlegging van de Beverbeek werd de Molendender gedempt en op die bedding is de Centrumlaan en de Marktstraat aangelegd.²² Het resterende stuk Molendender achter de huizen aan de oostkant van de Burchtstraat en bezijden en achter de Gasthuissite tot aan de monding in de Dender werd in 1976-1978 gesaneerd en toegelegd.²³ Sindsdien vormen de OCMW-site en de Kaaischoolsite een aaneengesloten gebied. Rond de Kaaischool kwam er in 1980 een geasfalteerde straat, zodat de OCMW-site langs de achterzijde voor autoverkeer toegankelijk werd.²⁴ Alleen langs de noordzijde van de OCMW-site is nog een klein stukje bedding van de vroegere Molendender zichtbaar.

De Kaaischoolsite

De school is gebouwd in 1923-1924 op de grond van het voormalige Ganzenbroek, als een stedelijke lagere school voor meisjes en jongens, weliswaar gescheiden elk langs een zijde van het complex. De school was oorspronkelijk slechts bereikbaar via het straatje van de Oude Kaai, en voor voetgangers vanuit de Nederwijk langs de Twijndersweg, een restant van de vestbarm tussen de Koepoort en de Dender. Juist voor de vroegere waterslagmolen kon men langs een bruggetje over de Beverbeek de Oude Kaai bereiken. De school is thans verlaten en uitgeleefd, maar de essentie van de oorspronkelijke gebouwen is bewaard gebleven. Het is een ontwerp van de Ninoofse architect Jules Birmant (1869-1958).²⁵ De bouw werd gerealiseerd door de bekende Aalsterse aannemer Emiel Rombaut (figuur 8).²⁶ Voor die interbellumtijd was het een modern schoolgebouw in rustieke stijl. Alle klasruimtes bevinden zich op het gelijkvloers. De grote ramen, de ruime gangen, de twee grote speelplaatsen, de gebruikte baksteen en dakpannen, de puntgevels en dakkapellen geven aan het geheel een eigen charme, ritmiek en specifiek karakter. Een deel van het gebouw, de hoek bij de huidige brug, bevatten publieke stortbaden, die tot enkele decennia geleden gebruikt werden in een tijd dat een badkamer een luxe voor de rijken was (figuur 9a en b).

Het gebouw heeft niet alleen als schoolgebouw gediend. Vanaf 1949 tot 1980 fungeerde een deel ervan als openbare bibliotheek.²⁷ De Ninoofse muziekacademie gebruikte na de schooluren de lokalen in de vleugel naast de Dender. De goed uitgeruste turnzaal werd gebruikt door de lokale turnverenigingen en diende eveneens als feestzaal. Op 8 mei 1958 in volle schoolstrijd besliste de gemeenteraad met 9 tegen 4 stemmen om de gebouwen, uitrusting en personeel over te laten aan de Staat, met als motivatie dat de school te weinig leerlingen (toen nog 189) aantrok.²⁸ Er werd wel een regeling getroffen dat de Stad de lokalen voor de muziekschool, de bibliotheek, de stortbaden en de turnzaal kon blijven gebruiken. Eveneens werd bepaald dat de grond en de gebouwen terug aan de Stad zouden toekomen, als het Rijksonderwijs de site zou verlaten.

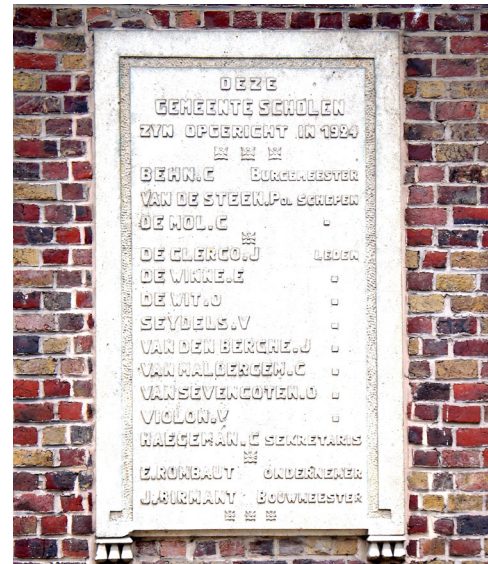
20. Eerste plannen voor die doorsteek zijn gemaakt in 1970 (*De Denderklok*, 19 sept. 70).

21. Watermolen tot 1921, nadien aangedreven door een dieselmotor (*Voor Allen*, 28 juni 1991, p. 10).

22. De Centrumlaan werd in de lente van 1969 officieel ingehuldigd (*De Denderklok*, 2 nov. en 28 dec. 1968).

23. *De Denderklok*, 30 april 1976 en 30 dec. 1977; *Voor Allen*, 19 december 1975 en 13 januari 1978.

24. *Voor Allen*, 4 april 1980.

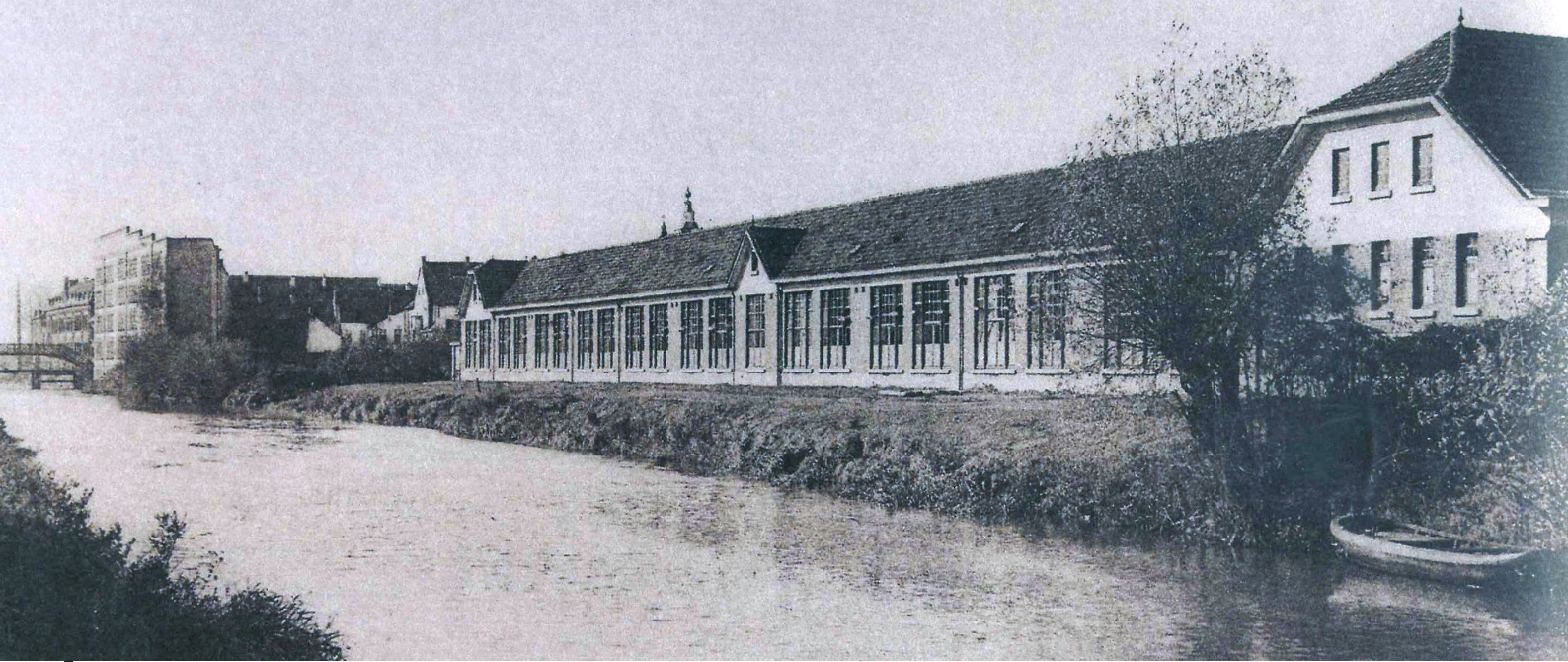
8) Gedenkplaat ingewerkt in de gevel van de Kaaischool. (Foto Dirk Van de Perre)

25. Birmant was te Ninove directeur van de stedelijke Tekenschool en ook de ontwerper van de thans afgebroken neoromaanse Sint-Theresisakerk, gebouwd in 1926-1927.

26. Deze bouwde eveneens kapel en verpleegsterschool van het Aalsterse Onze-Lieve-Vrouwziekenhuis in 1932-33 en 1937 (Dirk VAN DE PERRE, *De interbellumkapel van het Onze-Lieve-Vrouwziekenhuis van Aalst*, in: *Het Land van Aalst*, 71, 2019, p. 109).

27. P. PRAET en J. VAN DER SPEETEN, *Van boekerij tot bibliotheek. Geschiedenis van de openbare bibliotheken in Ninove, Ninove*, 1994, p. 62-67.

28. *De Denderklok* van 25 mei 1958 en 30 oktober 1960. Het Rijksonderwijs huurde sinds 1948 al enkele klaslokalen.

9a) Gevel van de Kaaischool langs de Denderzijde, circa 1938. (Foto genomen uit Jacques De Kegel, Ninove vroeger en nu, Ninove, 2021, p. 52)

9b) Hoek met de Stortbaden, huidige toestand. (foto Dirk Van de Perre)

Na de fusie van de gemeenten (1 jan. 1977) kon de Stad van het Koninklijk Atheneum de 'Liberale Kring' in de Dreefstraat verwerven, toen het Lyceum voor meisjes van het Rijksonderwijs, waarheen de stadsbibliotheek in 1980 verhuisde.²⁹ Ook de muziekschool (Academie voor Muziek, Woord en Dans) verliet in 2008 de Kaaischool voor haar nieuwbouw aan de Parklaan, zodat *De Kameleon*, de basisschool van het Gemeenschapsonderwijs, over het ganse complex kon beschikken. In 2014 verliet ook deze basisschool de Kaaischool voor de eigen nieuwbouw aan de Dreefstraat. Vandaag is de Stad opnieuw eigenaar van het leegstaande complex. De Kaaischool is dus gedurende bijna 100 jaar als basisschool gebruikt geworden. Aan het gehele complex is weinig toegevoegd en niets afgebroken. Het is een onveranderd homogeen stuk Ninoofse schoolarchitectuur, een stedenbouwkundig eiland in het stadslandschap.

29. De meisjes verhuisden naar de nieuwe gebouwen van het Koninklijk Atheneum aan de Astridlaan. Voor de geschiedenis van het Rijksonderwijs, thans Gemeenschapsonderwijs, zie: *1881-1981. Honderd jaar Rijksonderwijs in Ninove*, Ninove, 1981.

30. H. VANGASSEN, *Geschiedenis*, II, p. 67-73 en 389-390.

31. *De Denderklok*, 1 maart 1985, 24 jan. en 21 febr. 1986.

De Gasthuissite (Hospitaal- of OCMW-site)

De geschiedenis van deze site is veel complexer. Ze maakte in tegenstelling tot de Kaaischoolsite steeds deel uit van het stedelijk weefsel. In 1268 of iets vroeger werd aan de Burchtstraat het Onze-Lieve-Vrouwgasthuis opgericht door vermoedelijk Maria van Perwez, vrouwe van Ninove, die in 1277 het lepelrecht aan de nieuwe instelling schonk. In 1268 ontving het Gasthuis zijn statuten van de Kamerijkse bisschop. Twee broeders en vier zusters, onder leiding van een vrouwelijke overste (priorin) dienden er de arme zieken te verzorgen en passanten een onderkomen te verschaffen. Aan het Gasthuis was steeds een kapel met een eigen kapelaan verbonden. Het stond tot midden zeventiende eeuw onder direct toezicht van de bisschop van Kamerijk, daarna van de Mechelse aartsbisschop. In 1609 werden nieuwe statuten opgesteld. Voortaan dienden vier à zeven zusters alleen nog passanten op te nemen en verviel de verplichting van de ziekenzorg.³⁰

De geschiedenis van deze site van 1751 tot 2012 zal omwille van de complexiteit van het dossier en het rijke archief uit die periode in een later artikel uitgebreid behandeld worden. We geven nu enkel de grote lijnen aan. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd een nieuwe hospitaalkapel gebouwd samen met het bijhorend gebouw. Met de Franse tijd kwam dit complex in handen van de Stad, het huidige OCMW. Dat gebouw werd in 1940 afgebroken, behalve de kapel. Ter vervanging kwam er een nieuwbouw bestaande uit een rusthuis en een ziekenhuis. Het ziekenhuis werd gesloten in 1988, het rusthuis in 2010. Daarna werd in 2012 het ganse complex afgebroken en ontstond de huidige grote lege vlakte (*figuur 10*). De kapel werd in 2017 ontwijd en biedt thans onderdak aan de stedelijke Toeristische Dienst.

Volledigheidshalve dient toegevoegd, dat het OCMW in de marge van de oude Gasthuissite aanwezig blijft. Na de aankoop in 1985-1986 van het industrieel Gebouw De Cooman, een betonconstructie uit 1938, werd deze voormalige fabriek verbouwd tot sociale serviceflats.³¹ Daarbij aanleunend werden in de Burchtstraat de architecturaal onopvallende burelen van het OCMW gebouwd en tegen de rug van het Gebouw De Cooman werd in 2018-2020 het 'Sociaal Huis' opgetrokken. Dit Sociaal Huis is met zijn glazen voorgevel gekeerd naar de thans lege vlakte van vroegere OCMW-site. Dit nieuwe gebouw is vanaf de Burchtstaat onzichtbaar en in het straatbeeld volkomen afwezig.

10) De lege vlakte van de huidige Gasthuissite met links achter de boom het haast onzichtbare Sociale Huis en rechts de voormalige Gasthuiskapel, verwaald in een niemandsland. (Foto Dirk Van de Perre)

Waar situeert zich historisch het toponiem Ingeland?

Binnen een afstand van een goede drie kilometer is het toponiem Ingeland op drie plaatsen in de Dendervallei aanwezig, in Meerbeke, in Pamel en in Ninove. Vandaar het belang van de parallele studie van het toponiem op de drie plaatsen (figuur 11).

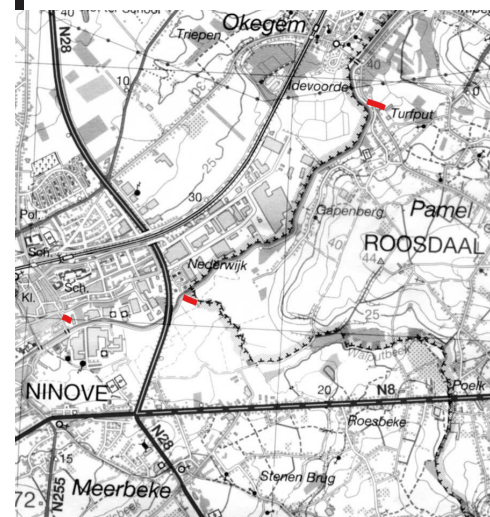
Het Meerbeekse Ingeland

De oudste vermelding van het woord Ingeland situeert zich in Meerbeke en dateert van 15 maart 1221 (n.s.) – de oudste attestatie in Vlaanderen – en staat in een oorkonde van Walterus, deken van Halle, uitgevaardigd op het kerkhof van Meerbeke (figuur 12).³² Siger, pastoor en kanunnik van het Meerbeekse kapittel doet afstand van al zijn rechten op een half bunder weide, gelegen in *Inghelant* (*dimidium bonarium prati, iacentis in inghelant*) en schenkt die in de handen van de deken als een eeuwige gift aan de Ninoofse abdij. Brantinus, de broer van Siger en meier van Meerbeke, doet eveneens afstand van zijn rechten op die weide.³³ Getuigen zijn twee andere Meerbeekse kanunniken, magister Gerardus en Johannes. Aegidius, de proost van de Ninoofse abdij, samen met drie lekenbroeders en vijf schepenen van Meerbeke zijn getuigen. Eerder op 1 maart 1221 gebeurde dezelfde schenking in de Meerbeekse kapel van Sint-Pieter in handen van de Ninoofse abt Radulfus met als getuigen de drie overige Meerbeekse kanunniken (magister Gerardus,

32. Voor het origineel, RAG, Abdij Ninove, nr. 490. Bij J.J. DE SMET, *Recueil de chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841 tweemaal uitgegeven, onder de datum 1189 (p. 800) en onder de datum 1220 (p. 841). Rekening houdend met de paasstijl moet dit 1221 zijn.

33. *Brantinus, villicus de Merbecca*, getuigt in mei 1220 nog in twee andere oorkonde die de Ninoofse abdij aanbelangen, uitgevaardigd te Meerbeke (DE SMET, *Recueil*, p. 839-240, nrs. 123 en 124).

11) Kaart met de lokalisatie van de drie Ingeland-toponiemen (rode stip) in de Dendervallei (vlnr Ninove, Meerbeke, Pamel).

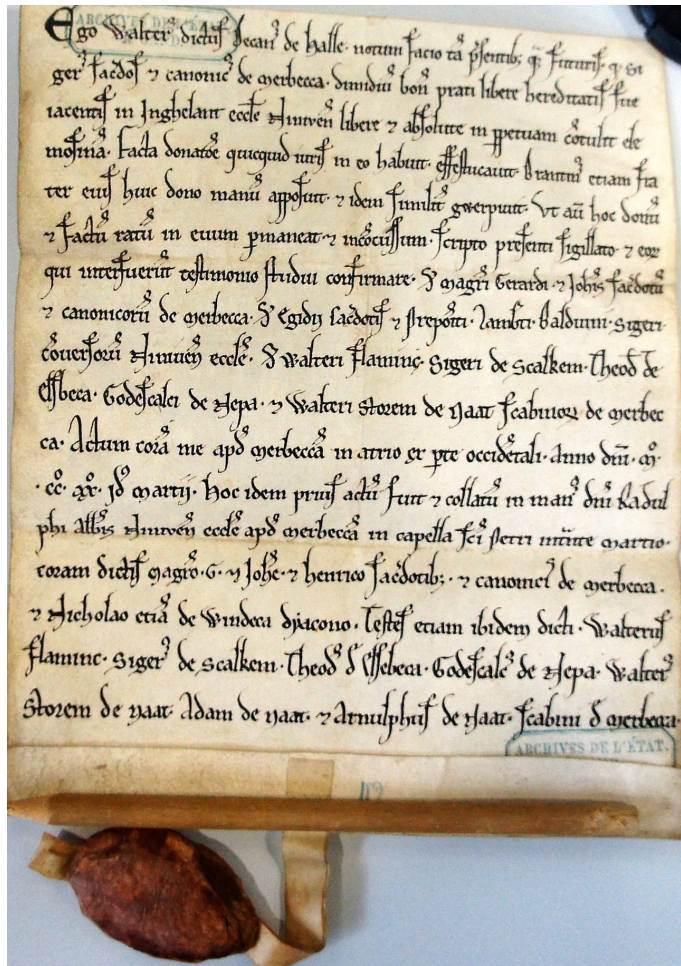

Johannes en Henricus), met daarnaast Nicholaus, diaken van Denderwindeke en de zeven Meerbeekse schepenen. Van de oorkonde bestaan het origineel en twee kopieën. Op de rugzijde van het origineel is in dertiende-eeuws schrift genoteerd: *de Merbecca en Wolputte*³⁴ Van de kopieën in de *cartularia* is de oudste van rond 1265, en is de oorkonde eveneens geklasseerd onder Wolput, het Ninoofse abdijhuf in Meerbeke, gelegen aan de rand van de Meerbeekse Denderweiden.³⁵

34. Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Abdij Ninove, nrs. 1 en 2.

35. Voor de datering van Cartularium I, zie M. COCK en Dirk VAN DE PERRE, *Over molens in Pollare en laten in Outer*, in: *Het Land van Aalst*, 54, 2002, p. 81-84.

Waar lag dit Ingeland? Bijna zeker in de omgeving van het Hof te Wolput op het grondgebied van Meerbeke.³⁶ De aanwezigheid van drie lekenbroeders en de schepenen van Meerbeke is daar een aanwijzing voor. De naam Ingeland slaat op een groter gebied dan dat halve bunder. De weide is er een onderdeel van. Maurice Gysseling in zijn *Toponymisch Woordenboek* plaatst dit Ingeland terecht onder Meerbeke.³⁷ Jammer dat in latere teksten of in de zeventiende-eeuwse kaarten en bijhorende registers van de abdijeigendommen in Meerbeke geen Ingelandtoponiem meer te bespeuren valt. Het blijft gissen waar dit Ingeland precies lag. Het abdijbezit dat het meest in aanmerking lijkt te komen zijn de Denderweiden van de *Bervoet*, gelegen bij de monding van de Molenbeek, hoewel ook de weilanden rond het huidige hof en de vroegere watermolen niet zijn uit te sluiten. In tegenstelling tot Gysseling situeert Hendrik Vangassen dit Meerbeekse *Inghelant* in Ninove in de zone tussen de Graanmarkt en de Molendender: "Deze weide lag te Ninove. De stad betaalde een cijns aan de Abdij voor de Werf gelegen in het Ingeland."³⁸ Ik meen dat Vangassen zich in de situering van dit *Inghelant* vergist heeft (zie verder).

12) De originele oorkonde (15 maart 1221 n.s.) van het Meerbeekse Ingeland met zegel van Walter, deken van Halle. (RAG, Abdij Ninove, nr. 480; foto Dirk Van de Perre)

Het Pamelse Ingeland

Rik Van Herreweghen noteert voor Pamel drie attestaties.³⁹ De oudste is van 1391: een half dagwand meers *in ingghelant ghelegghen*. Vervolgens zijn er twee uit 1497: een half dagwand meers *in ingelant opte dendere onder schoenaerden* en *Chipriaen vanden bruxkenne over janne guedens van sinen ingelante onder scoenaerden aende dendere*. Zoals te Meerbeke gaat het hier om een meers en is het Ingeland groter dan dat halve dagwand. Ingeland wordt onder Schoonaard gesitueerd bij de Dender, waardoor een preciezere locatie kan worden bepaald. Dit Schoonaard is veelvuldig geattesteerd vanaf 1299 tot in de negentiende eeuw.⁴⁰ Het is een weiland van 6 dagwand en 36 roeden groot en door Rik Van Herreweghen gelokaliseerd bij de Dender tussen de oude dorpskern van Pamel en de huidige brug van Okegem aan de grote bocht van de Dender ongeveer ter hoogte van de huidige bouwfirma De Doncker.

36. Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen het eigenlijke Hof, gelegen bij het begin van de Walputstraat en de watermolen op de Molenbeek, waar de thans de hoeve is gelegen (J. WALTERS en J. PEERSMAN, *De pachthoven van de Abdij te Ninove*, Ninove, 1995, p. 21-24).

37. M. GYSSELING, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland*, Brussel, 1960, p. 535.

38. H. VANGASSEN, *Plaatsnamen te Ninove*. *Grasland*, in: *Het Land van Aalst*, 9, 1957, p. 102-103 en p. 105. Vangassen heeft het origineel niet in handen gehad en baseert zich op de bronnenuitgave van DE SMET, *Recueil*, nrs. 61 en 126, p. 800 en 841.

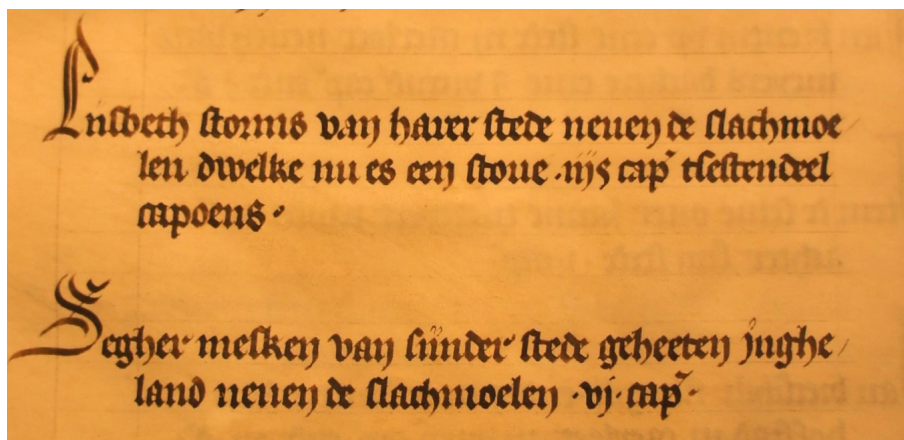
39. Rik VAN HERREWEGHEN, *Toponymie van Pamel*, (Licentiaatsverhandeling Germaanse filologie UGent), Gent, 1973, p. 134.

40. Ibidem, p. 306-307 en persoonlijke mededeling.

Het Ninoofse Ingeland

Ninove kent de meeste attestaties, met een lange geschreven overlevering van de vijftiende tot in de achttiende eeuw. Hendrik Vangassen vermeldt in Ninove twee verschillende plaatsen die benoemd zijn met het toponiem Ingeland.⁴¹ De ene vermelding in de Domeinrekeningen van 1466 is eenmalig: *III dachwande lants an dleemputvelt metten beddewatere dat men hiet ingheland*.⁴² Dit Ingeland is niet precies te lokaliseren. Vangassen vermoedt in de vallei van de Kipsteekbeek in het noorden van Ninove. Deze locatie is echter voor wat vandaag te Ninove de Inghelantsite genoemd wordt van geen betekenis.

De andere locatie situeert zich bij de Dender aan de Oude Kaai. Ingeland wordt in de teksten als een synoniem voor Werf gebruikt. De oudste vermelding van 1457-1458 komt uit de rekeningen van de Abdij en heeft te maken met de schippersfamilie Mesken.⁴³ Volgens die rekeningen betalen Willem en Zeger Mesken twintig pond parisis voor de periode van maart 1458 tot maart 1459 *vanden huuse in Inghelant*.⁴⁴ Zij zijn schippers en brengen tichelen van Aalst naar Ninove. Die inkomsten worden geboekt onder de rubriek *Huushuere te Ninieve*, wat betekent dat de Abdij eigendomsrechten had op dat huis in Ingeland. Was zij eigenaar of ging het om grondgebonden erfelijke renten? Zeger Mesken wordt eveneens vermeld in de Domeinrekening van 1466 voor de cijns van zes kapoenen die hij verschuldigd is aan de Heer op hetzelfde perceel: *Segher Mesken van siinder stede geheeten Ingheland neven de slachmoelen (figuur 13)*.⁴⁵ We kennen eveneens schipper Janne Mesken, vermoedelijk de vader van Willem en Zeger, uit de Stadsrekeningen.⁴⁶ Hij voert opdrachten uit voor de stad en haalt stenen en tichelen met zijn schip van Aalst naar Ninove. Zijn losplaats wordt gesitueerd *an den slachmolen*, dit is de molen bij de monding van de Beverbeek. Nog twee andere personen, Jacob de Rovere en Heynric van Schoonheeken, moeten in 1458-59 acht pond parisis huishuur aan de Abdij betalen *vanden woensten bij den slachmuelen*⁴⁷ en in 1466 is Liesbeth Storms een rente verschuldigd aan de Heer *van haire stede neven de slachmoelen dewelke nu es een stove*.⁴⁸ Blijkbaar stonden er nabij de slagmolen meerdere woningen, maar dan noordwaarts richting Varkensmarkt en aan de overzijde van het straatje dat naar de watermolen loopt, maar alleen het huis van de schippers met de werf wordt Ingeland genoemd.

Ook al in 1361 bezat de Abdij rechten op *den erve dat der slachmolen plach toe te hoerne*.⁴⁹ Dat erf van tien en een half roeden lag tegen de vestbarm en de Dender aan en was erfelijk belast met een rente van 10 kapoenen. Toen was Gilles de Zaghere (alias Brekescilt) over Jan vanden Berghe de eigenaar. Die samenhang tussen slagmolen,

41. De persoonsnaam *Gillis van Inghelland*, geattesteerd in 1373 in de Rolrekening van het Domein, laat ik hier buiten beschouwing (VANGASSEN, *Plaatsnamen*, p. 103).

42. Ibidem, p. 103; ARAB, Rekenkamers, nr. 45349, fol. 23 v°.

43. VANGASSEN, *Plaatsnamen*, p. 102 en IDEM, *Geschiedenis*, I, p. 33.

44. RAG, Abdij Ninove, nr. 838, p. 224 (paginanummering in potlood).

45. ARAB, Rekenkamers, nr.45349, fol. 32 r°

46. ARAB, Rekenkamers/ Stadsrekeningen Ninove, nrs. 37117, 37118 en 37120 over de jaren 1455-56, 1456-57 en 1458-59 (jaartallen zijn hier vermeld in de oude stijl zoals bij de rekeningen zelf).

47. RAG, Abdij Ninove, nr. 838, p. 225 en nr. 840 p. 211.

48. ARAB, Rekenkamers, nr.45349, fol. 35 r°. Een *stove* is een badhuis of bordeel.

13) *Attestatie uit 1466 van het Ninoofse Ingeland in de Rekeningen van het Domein*. (ARAB, Rekenkamers, nr. 45349, fol. 32r°; foto Dirk Van de Perre).

49. RAG, Abdij Ninove, nr. 287.

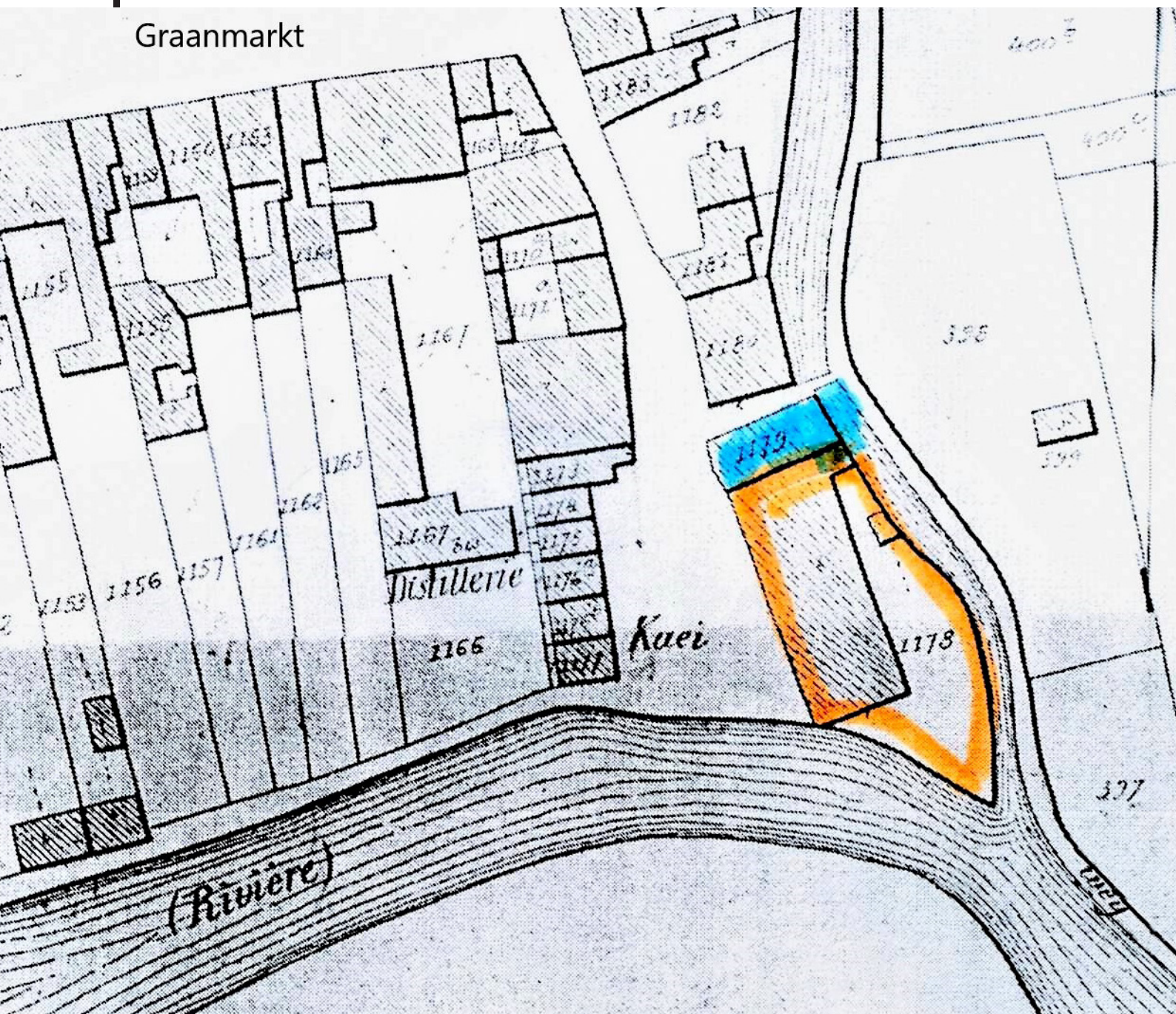
woning en erf, dat was uitgegroeid tot de werf van de stad, blijkt overduidelijk in 1528. Schipper Olivier de Brune en zijn vrouw geven aan hun zoon Hennen (Jan), ter gelegenheid van diens huwelijk met Marie Vander Salen *een huys ende erve staende in Nyeneve up de Werf der stede genaempt Inghelant, met den slachmolen also die gestaen ende geleghen es met alle haar toebehoorten en een scip vaerende tusschen Aelst ende Nyeneve*.⁵⁰ In 1555-57 beslist de Stad na wijs beraad en tot bevordering van de eigen welvaart en die van de steden Aalst, Geraardsbergen, Edingen en de omliggende dorpen om tot de koop over te gaan van het huis van Joos vanden Hecke: *van eene schoone behuysde stede ende plaetse, van ouden tyden genaempt Inghelant, upde ryviere van der Dendere, tot eenen werf omme aldaer allethiere coopmescip commende van boven ende beneden alhier te ladene ende ontladene, midtsgaders ooc een schip te watere varende naer Aelst*.⁵¹ De koopprijs belooft 1296 pond par., waarvoor de Stad leningen aangaat. Kort daarna in 1569-1671 wordt Cornelis van Putken vernoemd als pachter voor zes jaar van huis, werf en boot voor de jaarlijkse som van 96 pond par.⁵²

50. RAG, GOA Ninove, nr. 629, fol. 62-64r°; voor het citaat 62v°. Zie ook H. VAN ISTERDAEL en G. BORIGHEM, *Families en personen te Ninove en Herlinkhove (16^e eeuw-1802)*, Ninove, 2015, p. 245 en VANGASSEN, *Geschiedenis*, I, p. 34.

51. ARAB, Rekenkamers, nr. 37183, fol. XIII (1555-1557). VANGASSEN, *Geschiedenis*, I, p. 35.

52. ARAB, Rekenkamers, nr. 37184, fol. VI (1569-1571).

14) Lokalisatie van de slagmolen op de Beverbeek (blauw) en van het aanpalend perceel, genaamd Ingeland (oranje). Poppkaart (circa 1860).

Vanaf die koop vermelden de stadsrekeningen – en dit ononderbroken gedurende meer dan driehonderd jaar tot het einde van de 18de eeuw – steeds in dezelfde formulering twee items over een jaarlijkse heerlijke rente *uuytgaende van de werf ofte ingheland (engeland* in de achttiende eeuw): een rente van vier *cappoenen* te betalen aan de ontvanger van de Heer en een andere van 5 gulden te betalen aan de ontvanger van de Abdij. Die laatste rente bestaat uit twee onderscheiden delen: 4 pond en 10 schelling parisis en 5 pond en 10 schelling parisis.⁵³ Die betaling is eveneens terug te vinden in het Ontvangstboek (1785) van de Abdij, waaruit tevens blijkt dat de Heer op de werf eveneens een kleine rente aan de Abdij betaalde.⁵⁴ Die betalingen door de Stad aan de Heer en de Abdij komen vóór 1555 niet voor in de stadsrekeningen, vermits die toen nog geen eigenaar van de Werf was.⁵⁵

Een nauwkeurige situering van Ingeland geeft het Renteboek van het Domein uit 1617, waarin een rente vermeld wordt uitgaande *van seker erfve, eertijts mette werf geheeten ingeland, achter den slachmuelen, oost de beke, metten zuythende tegen de Dender, west den werf*.⁵⁶ Ingeland slaat dus in alle Ninoofse vermeldingen op de Werf en het huis, dat tussen de slagmolen (noord), de Beverbeek (oost), de Dender (zuid) en de Werf (west) gelegen is, wat vandaag overeenkomt met de locatie van de appartementen die de hoek vormen van de Oude Kaai met de toegangsweg naar de drankcentrale Malfroidt (*figuur 14*).

Vangassen meent dat Ingeland te Ninove oorspronkelijk sloeg op het ganse gebied tussen de Graanmarkt en de Molendender (*figuur 15*) en voert ten onrechte als argument aan dat de meers van een half bunder gelegen in *Inghelant*, in 1221 aan de Abdij geschonken, eigenlijk daar in Ninove lag en niet in Meerbeke.⁵⁷ Met de tijd zou dat toponiem dan verengd zijn tot de werf: “Oorspronkelijk grote denderweide... Met de ontwikkeling van de stad diende deze weide als aanlegplaats voor schepen. De naam ging over op de werf en op het huis aldaar gebouwd. Het was dus sedert eeuwen geen weide meer.”⁵⁸ Voor het bestaan van die grote Ingelandweide te Ninove, eigendom van de Abdij, is er geen enkele attestatie voorhanden. In alle bestaande vermeldingen wordt Ingeland quasi als een huisnaam gebruikt en slaat het woord uitsluitend op het perceel met de werf.

53. ARAB, Rekenkamers, nrs. 37183 tot 37211. We controleerden de stadsrekeningen van 1555-1557 tot 1784-1785.

54. RAG, Abdij Ninove, nr. 165, item 58 en 59.

55. We controleerden ARAB, Rekenkamers, nrs. 37181 en 37182 (1553-55 en 1551-53) en steekproefsgewijze nog enkele nummers en jaartallen lager.

56. VANGASSEN, *Plaatsnamen*, p. 102.

57. Ik volgde hem daarin gedeeltelijk en plaatste op basis van de Van Deventerkaart Ingeland tussen de twee armen van de Molendender (VAN DE PERRE, *De Stedenbouwkundige ontwikkeling*, p. 58, bovenste kaart).

58. VANGASSEN, *Plaatsnamen*, p. 103.

15) De ligging volgens Vangassen van het (Meerbeekse) Ingeland tussen Graanmarkt en Molendender te Ninove. (H. Vangassen, *Plaatsnamen te Ninove*. Grasland, - Het Land van Aalst, 9, 1957, p. 105).

Waarom hadden de Heer en de Abdij rechten op de ‘werf ofte ingeland’? Bij de heer van Ninove kan gewezen worden naar zijn rechten op de waterlopen, openbare plaatsen en vesten op zijn grondgebied.⁵⁹ Voor de Abdij is het verband moeilijker te achterhalen. Heeft die rente iets met haar visrechten op de Dender te maken? *Curtes Nederwic cum prato usque ad Teneram et ibidem quattuor tendiculae piscatoriae et piscatoria in Tenera (Het hof te Nederwijk met de weide tot aan de Dender en daar vier visfuiken en de visserij op de Dender)*. Die rechten waren later oorzaak van veel betwistingen. In 1702 won de abdij een proces over haar visrechten op de Dender tegen de heer van Wedergrate, waarover abt Freyers getuigt: “Krachtens dit vonnis oefenen wij opnieuw ons visrecht uit, te beginnen vanaf de heuvel van Wedergrate tot aan de brug van Impegem, doorheen de parochies Appelterre, Eichem, Outer, Pollare, Ninove, Meerbeke, Pamel en Okegem”.⁶⁰ Mogelijk moet de oorzaak eveneens gezocht worden in een rente waarmee de grond van het erf met de werf bezet is geweest om er een dodenofficie mee te financieren, zoals uit de al hoger geciteerde abdijsorkonde van 1361 valt af te leiden.⁶¹

Is er een direct verband te leggen tussen het Meerbeekse, Ninoofse en Pamelse toponiem? Is het Meerbeekse toponiem uitgewaaierd tot aan de Ninoofse en Pamelse Denderboorden? De Werf is ongeveer zeshonderd meter verwijderd van de grens met Meerbeke en 1600 meter van het Hof te Wolput. De afstand tussen dat Hof en het Pamelse Ingeland bedraagt in vogelvlucht ongeveer 2 km. Tussen de Meerbeekse en de eerste Pamelse attestatie liggen bijna tweehonderd jaar en met de oudste Ninoofse vermelding is het verschil nog een halve eeuw groter. Weliswaar is in Ninoofse het toponiem ouder dan de eerste attestatie, gelet op de woorden ‘*van ouden tijden ghenempt inghelant*’. Ingeland was tijdens de middeleeuwen in de Dendervallei een meermaals voorkomend toponiem, maar geraakte nadien in onbruik en verdween uit de dagelijkse omgangstaal. Te Pamel en Meerbeke overleefde het niet, te Ninove bleef het voortbestaan, maar alleen in de stadsrekeningen. Het lijkt dus zeer waarschijnlijk dat op de drie plaatsen het toponiem onafhankelijk van elkaar in de dertiende tot vijftiende eeuw gebruikt is om er een stuk land of weide gelegen bij de Dender mee aan te duiden. Dat leidt ons naar de vraag naar de betekenis van het toponiem.

De betekenis van het woord ‘ingeland’

Uit de bestaande taalkundige, toponymische en etymologische literatuur kunnen, naar mijn inzicht, drie mogelijkheden aangewezen worden.⁶²

De eerste mogelijkheid, die in woordenboeken van het Middelnederlands het meest prominent aanwezig is, is in-geland, samengesteld uit ‘in’ en ‘geland’. Een ingelande is een persoon die een perceel land bezit in een welomschreven gebied, meestal een polder, met alle rechten en plichten van dien. Het komt voor als bijvoeglijk en zelfstandig naamwoord in een juridische context. Een ‘gelande’ is een eigenaar van een stuk grond. In deze betekenis is het prefix ‘in’ doorslaggevend. Een persoon kan ‘ingeland’ (bnw) zijn en heeft dan het statuut van een ‘ingelande’ (zvw) of participant-eigenaar. Op het eerste gezicht is deze betekenis voor de toponymie niet van belang, aangezien ze op personen en niet op gronden slaat. Alhoewel, in de stadsrekening van 1628-1630 noteert de opsteller van de rekening, blijkbaar in een verstrooidheid *uuytghelandt ofte Werft*.⁶³ Blijkbaar was de opsteller met de betekenis van het woord ‘geland’ vertrouwd. Landmeter Philips de Dijn gebruikt ‘geland’ in 1653 in een topografische betekenis: *sheeren meersch ghelandt lanckx de vaert; eenen meersch gelandt westwaert Joos vanden Maele*.⁶⁴ ‘Geland’ blijkt hier de betekenis te hebben

59. Zie de domeinrekening van 1482, waaruit blijkt dat hij een rente heeft op de *overslach anden slachmuelen, daer men laedt ende onlaedt cooren ende andre goet* (G. SOUFFREAU, *Geschiedenis van de Grote Watermolens van Ninove (voor 1372-1882)*, Woubrechtgem, 2019 (eigen beheer), bijlage 14, p. 2). Souffreau noemt de heer de bezitter van de slagmolen (bijlagen 4, 8, 10, 12, 13, 14).

60. Dirk VAN DE PERRE, *De berg en het hof van Wedergrate te Denderwindeke*, in: *Het Land van Aalst*, 38, 1986, p. 258.

61. RAG, Abdij Ninove, nr. 287.

62. We consulteerden GYSELING, *Toponymisch Woordenboek*; Luc VAN DURME, *Toponymisch Woordenboek van Oost- en Zeeuws-Vlaanderen* (internetdatabank); J. VERDAM, *Middelnederlandsch Handwoordenboek* (uitgave 1981), P.A.F. VAN VEEN e.a., *Groot Etymologisch Woordenboek* (Van Dale lexicografie), 1997, en de internetdatabank *Etymologiebank.nl* (samensteller Nicoline VAN DER SIJS).

63. ARAB, Rekenkamers, nr. 37193 (1628-1630), fol. XIIIJ v°. Blijkbaar is bij het gebruikelijke *gaende uuyt inghelant ofte werft* het woord ‘in’ bij *gelandt* weggevalen en zijn vervolgens *uuyt* en *gelandt* aan elkaar gevoegd.

64. RAG, Abdij Ninove, nr. 236, art. 579 en 581.

van 'palend aan', 'gelegen nabij' en slaat op een stuk grond en niet op een persoon. Kan het in die betekenis ook samengevoegd worden met 'in'? Een stuk land gelegen of geland in een gebied? En kunnen we in die betekenis het woord 'ingeland' te Pamel begrijpen: *van sinen ingelande onder scoenaerden*?

De tweede mogelijkheid is inge-land/enge-land, samengesteld uit 'inge/enge' en 'land'. Het Middelnederlands woordenboek geeft voor *eng* als betekenis: weiland, grasland. Dat is ook de betekenis die Vangassen aan het Ninoofse toponiem geeft. Hij catalogeert 'inge' onder het hoofdstuk 'Grasland'. In het *Toponymisch Woordenboek* van Gysseling wordt voor het Meerbeekse *Inghelant* doorverwezen naar *Engeland*, een toponiem dat in 801 geattesteerd is in Nederland te Beekbergen bij Apeldoorn (*villa qui dicitur Englandi*). Deze eminente taalkundige geeft als oorsprong van het woord 'angi-landja'. Voor *angi* geeft hij als betekenis van 'de bij een dorp horende akkers'. Engeland slaat hier op een villa, een relatief groot gebied. In de elektronisch *etymologiebank.nl* vindt men voor *eng* (ook *enk*) zowel 'bij een dorp gelegen bouwland' als 'weide'. De eerste betekenis wordt gewestelijk genoemd, voorkomend in noordoostelijk Nederland. Te Meerbeke (*pratum*) en Pamel (meers) ligt de tweede betekenis van weiland voor de hand. Luc Van Durme geeft in zijn *Toponymisch woordenboek van Oost-Vlaanderen* tien plaatsen aan waar het toponiem 'ingeland' voorkomt.⁶⁵ Ook te Nevele en Erpe (*inden inghelant meersch*) is het toponiem gekoppeld aan meers. Dat dit ook voor Ninove het geval is in de beide gevallen (leemputveld en werf), is waarschijnlijk, wat impliceert dat de Werf oorspronkelijk inderdaad een klein stuk weiland kan geweest zijn, gelegen aan de Denderoever.

Dan is er nog een derde denkpiste. Is er een etymologische verwantschap tussen het Ninoofse ingeland/engeland en de landsnaam Engeland, onderdeel van het Verenigd Koninkrijk, zoals vele Ninovieters spontaan denken? Zoals het Franse woord Angle-terre te kennen geeft, is Engeland samengesteld uit 'angel' (engel) en 'land'. Engeland is het land van de Angelen, een Germaanse volksstam die Engeland koloniseerde tijdens de vroege middeleeuwen. De Angelen, in het Latijn *angli*, kwamen uit Sleeswijk in Denemarken, uit de streek die Angeln wordt genoemd. Daarin zit het oudere woord 'angul', dat 'vishaak' en ook 'hoek' betekent. 'Angul' is nog aanwezig in onze woorden 'angel, hengel, tri-angel' en is verwant met het Latijnse 'angula'. Het Deense gebied van de Angelen zou die naam gekregen hebben omwille van zijn haakachtige of spitse vorm. Dus op het eerste gezicht heeft ons Middelnederlands toponiem ingeland/engeland en de naam van het koninkrijk Engeland etymologisch niets met elkaar te maken, ondanks de vormgelijkenis van het woord. Wat echter niet uitsluit dat in latere tijden de betekenis van ons toponiem in de volksetymologie geassocieerd is geworden met die van het koninkrijk Engeland. Zijn er in Vlaanderen percelen die omwille van hun angelachtige vorm 'ingeland' werden genoemd? Om dat te bevestigen zou geval per geval moeten bestudeerd worden, wat buiten de context van dit artikel valt.

We kunnen niet meer in de hoofden van de middeleeuwen kijken om te weten welke inhoud zij aan het woord 'ingeland' gaven. Gelet op het veelvuldig voorkomen en de ruime verspreiding van het woord ingeland, ligt de betekenis van 'enge=weiland' als de oudste betekenislaag het meest voor de hand. Ingeland blijkt een soortnaam te zijn, gebruikt voor de aanduiding van een (nat?) weiland. Kan er in de loop der eeuwen een betekenisverschuiving hebben plaatsgevonden, zodat het woord niet steeds dezelfde betekenis heeft gehad?

Besluit

Inghelant is als toponiem te Ninove plots uit de dood ten leve gewekt. Een promotiestunt van het ontwerp bureau die zich over de toekomst van de OCMW- en Kaaischoolsite moet buigen en met graagte is overgenomen door het stadsbestuur. Want het klinkt mooier voor toekomstige bewoners te kunnen zeggen dat men in het *Inghelant* woont dan in het Gasthuis of het Hospitaal. Als stunt is het een succes. Terwijl vijf jaar geleden eenieder met bijgeloof zou gereageerd hebben als men vroeg waar *Inghelant* lag, en men toen zou geantwoord hebben dat men daarvoor in het Verenigd Koninkrijk moest zijn, is nu het woord *Inghelant* alom bekend en gebruikt in Ninove en doet het omwille van zijn exotisme, zijn archaische schrijfwijze en raadselachtige betekenis de fantasie van menigeen op hol slaan. Ingeland, in de Ninoofse geschiedenis een marginaal en uitgestorven toponiem dat behalve Vangassen nog enkele toponymisten kenden, is nu uitgegroeid tot een naam van een stadsdeel dat in de volksverbeelding alsmar groter wordt.

Noch de Gasthuissite, noch de Kaaischoolsite (het vroegere Ganzenbroek) zijn ooit met het toponiem Ingeland benoemd geworden. Dat Vangassen het ganse gebied tussen Graanmarkt en Molendender met Ingeland vereenzelvigd heeft, - een gebied dat bovendien niets te maken heeft met de twee genoemde sites - is op los zand gebouwd. Ingeland slaat te Ninove in al zijn historische vermeldingen alleen op het huis bij de slagmolen aan de Beverbeek en het daarbij horende erf, dat aan de (Molen) Dender paalde en als stadswerf dienstdeed.

Het is veelbetekenend dat in de tekst 'Inghelantsite, een plek voor iedereen' met geen woord gerept wordt over de zorg- en ziekenhuisfunctie die de oude Gasthuissite gedurende achthonderd jaar vervuld heeft. De woorden 'gasthuis, hospitaal, ziekenhuis, godshuis, rusthuis' lijken een groot taboe te zijn in de promotiepraat om die site een 'nieuwe smoel' te geven. Door de ganse site van Burchtstraat tot Oude Kaai en van Graanmarkt tot de Dender *Inghelant* uit te roepen, misbruikt men de geschiedenis en de toponymie door een welluidend maar marginaal toponiem een belang en omvang toe te kennen dat het nooit gehad heeft. Waarom niet blijven spreken over Gasthuissite en Kaaischoolsite. Beide sites hebben historisch geen gemeenschappelijke geschiedenis en hebben elk hun eigen apart karakter. Zo zou in de naamgeving een stuk reële en betekenisvolle Ninoofse geschiedenis verankerd worden. En als men dan toch zo enthousiast is in het doen herleven van het woord *Inghelant*, kan men overwegen om de straatnaam Oude Kaai te wijzigen in Ingeland. Dat zou toponymisch gezien een te verantwoorde keuze zijn.

Opgraving van een perceel in de Beverstraat: acht eeuwen bewoningsgeschiedenis

Arne De Graeve, Wouter De Maeyer en Erik Verbeke

Ninove, stadsarcheologie, stadsbrand, bewoningsevolutie

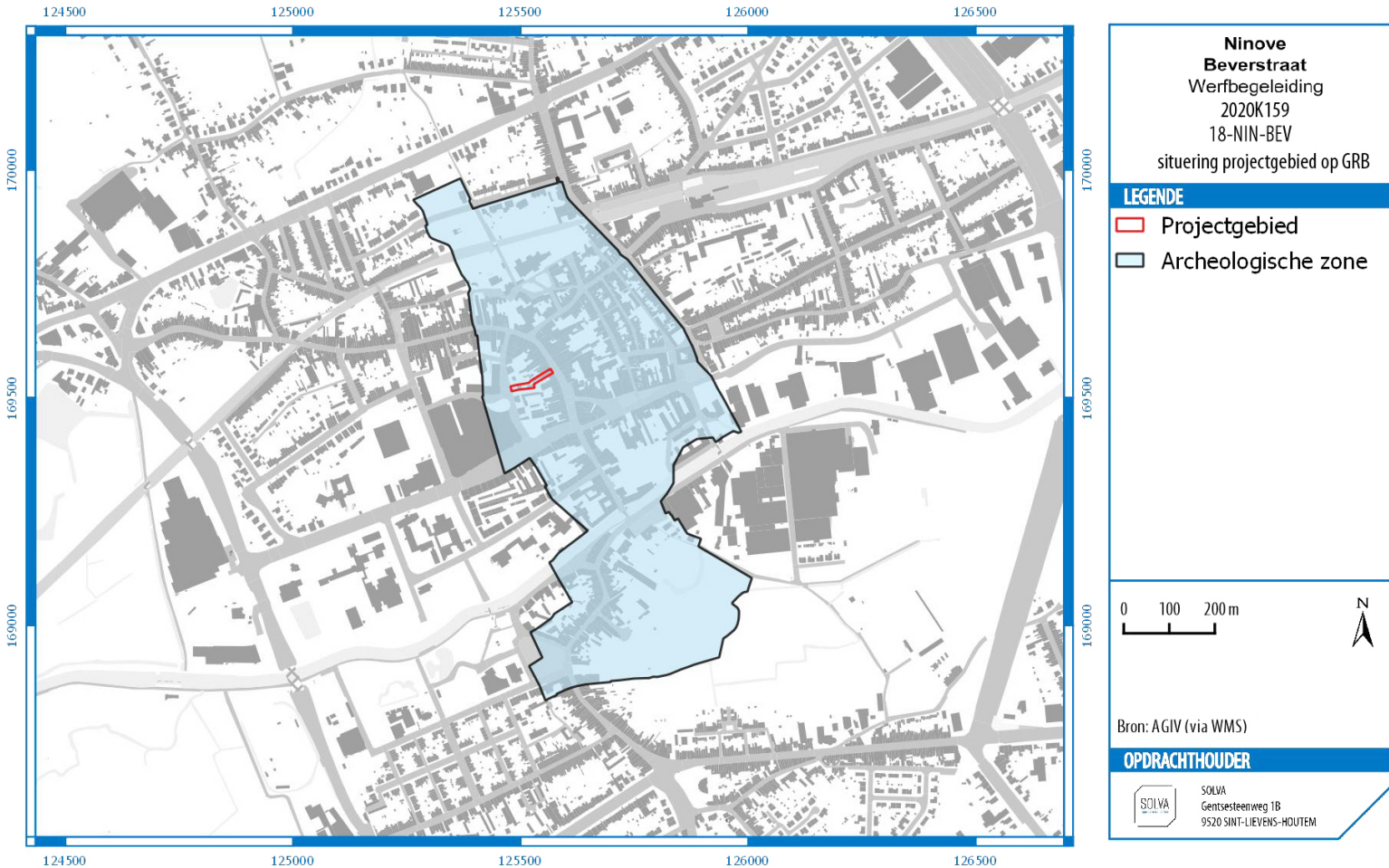
De opgraving aan de Beverstraat in Ninove vond plaats op een perceel waar een woning werd gesloopt voor de aanleg van een voetgangersdoorgang. De kleine opgraving, uitgevoerd door SOLVA Dienst Archeologie, legde een opeenvolging van huizen bloot van de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw. Tijdens de opgraving zijn verschillende lagen met resten van stadsbranden teruggevonden die inzicht geven in de manier van bouwen in de late middeleeuwen. De opgraving maakte het mogelijk om de evolutie in de woningbouw te volgen en sommige bouwfases te koppelen aan historische data. Het relatief en absoluut dateren van de verschillende gebouwen laat toe om ook op ruimere regionale schaal een bijdrage te leveren aan de studie van laatmiddeleeuwse huizen. Hoewel de opgraving zelf slechts een beperkte oppervlakte heeft, heeft ze een informatiewaarde die het niveau van de site overstijgt.

1. Het volledige archeologische traject werd uitgevoerd door SOLVA Dienst Archeologie.

2. DE SMET S., DE MAEYER W. & CHERRETTÉ B. 2020: *Ninove Beverstraat. Archeologienota 2018G16*. SOLVA Archeologierapport 158, Erembodegem.

Inleiding

De stad Ninove wenste een voetgangersdoorgang te realiseren tussen de Beverstraat en de Kaardeloodstraat, waarvoor een woning aan de Beverstraat werd afgebroken. Omdat de werken binnen de historische kern, en dus archeologische zone van de Stad Ninove, te situeren zijn, was er voor de omgevingsvergunning een archeologienota vereist.¹ Het archeologische vooronderzoek wees met behulp van kleine proefputjes uit dat de kans op oudere relictten binnen het projectgebied zeer reëel was.² Voor de aanleg van een doorsteek van de Beverstraat naar de Kaardeloodstraat moest een bestaand huis gesloopt worden. Voor de aanleg van een wegenis moest de ondergrond tot -40 cm t.o.v. het voetpad afgegraven worden. Aangezien het gelijkvloers van de woning iets hoger lag dan het voetpad, resulteerde dit in een opgraving van zo'n 60 cm stratigrafie. Na een kort muurarcheologisch onderzoek tijdens de afbraakwerken, concentreerde de opgraving zich op de oppervlakte van de afgebroken woning aan de Beverstraat.

1) Vastgestelde archeologische zone van Ninove met aanduiding van het projectgebied.

Beschrijving van het kader van de archeologische site

Ninove is gelegen in het zuidoosten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Dendervallei. Het projectgebied situeert zich binnen de historische stadskern van Ninove, in de vastgestelde archeologische zone (Fig. 1). Het projectgebied wordt in het noorden en het zuiden begrensd door andere bebouwde percelen. In het oosten loopt de Beverstraat, historisch gezien één van de belangrijkste noord-zuid assen binnen de oude stad. In het westen van het projectgebied loopt de de Kaardeloodstraat. Het hoogteverloop van het projectgebied is sterk bepaald door de historische bebouwing die de oorspronkelijk microtopografie sterk heeft beïnvloed. De natuurlijke topografie is door het inbuizen van de Beverbeek en het opvullen van de (micro)vallei quasi volledig uitgevaagd.

De reconstructie van de stadsontwikkeling gaat uit van het theoretisch model³ waarbij een aantal verspreide woningen in de omgeving van velden of een kouter geleidelijk aangroeien tot een kleine nederzetting⁴ die in de 11de en vooral 12de eeuw een sterke uitbouw zal kennen.

In de loop van de 11de eeuw ontwikkelt de versterking zich verder tot de kern van de middeleeuwse heerlijkheid: er wordt een (beperkte) marktfunctie toegekend en de landwegen die door de nieuwe omwalde bewoningskern lopen, zorgen voor strategische belangen. Ook de ligging van Ninove aan de grens van het graafschap Vlaanderen verhoogde het belang van de omwalde stadskern. De bewoning breidt verder uit langs de Beverstraat en de Burchtstraat. Om deze nieuwe bewoning te beschermen wordt een eerste stadsomwalling aangelegd.⁵

3. Een exhaustief overzicht van de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Ninove ligt buiten het objectief van dit artikel. Voor een overzicht met betrekking tot de oudste geschiedenis en ontwikkeling van Ninove verwijzen we naar VAN DE PERRE D. 2005: "Is 'De Mallaard' (Nederwijk) de oudste bewoningskern van Ninove?"; *Het Land van Aalst* 57/1, 5-24; VANDE WINKEL G. 1996: Over de oorsprong van de stad Ninove (tot ca. 1100). Een hypothese geherformuleerd, *Het Land van Aalst* 48/3, 203-224; VANGASSEN H. 1949: *Geschiedenis van Ninove. deel 1*, Ninove; VAN DE PERRE D. & VANDE WINKEL G. 2008: Ninove (Nieneve, Ninoven), *Het Land van Aalst* 60.4, 267-286; DE GRAEVE A., DE MAEYER W. & VERBEKE E. 2021: *Ninove Beverstraat, Archeologisch onderzoek*, SOLVA Archeologierapport 213.

4. DEMEULEMEESTER J. 1990: *Karolingische castra en stadsontwikkeling: enkele archeotopografische suggesties*, in: S.n. (ed.), *Ontstaan en vroegste geschiedenis van de middeleeuwse steden in de zuidelijke Nederlanden* (Historische uitgaven 83), 117-149, 117-149.

5. VANGASSEN H. 1960: *Geschiedenis van Ninove, deel 2*, Ninove., 45-47; Van de Perre & Vande Winkel 2008, 53.

In de 12de eeuw ontstaan er twee nieuwe elementen die een bepalende rol zullen spelen in de verdere stadsontwikkeling. De Heren van Ninove richten rond 1100 een versterkte burcht op buiten de omwalde stadskern: een mottekasteel op de rechteroever van de Dender, een strategisch zeer belangrijke plaats bij de grens met Brabant. In 1114-1119 stichten deze Heren van Ninove tevens een klein seculier kapittel in de parochiekerk van de Nederwijk, dat in 1137 omgevormd wordt tot een premonstratenzer abdij. In 1157 verhuist deze abdij naar een hoger gelegen gebied ten noorden van de stad.⁶ In de loop van de 13de en 14de eeuw worden de onbewoonde gebieden tussen deze drie kernen verder opgevuld. Een tweede stadsomwalling omsluit vanaf dan zowel de burcht als de abdij.⁷

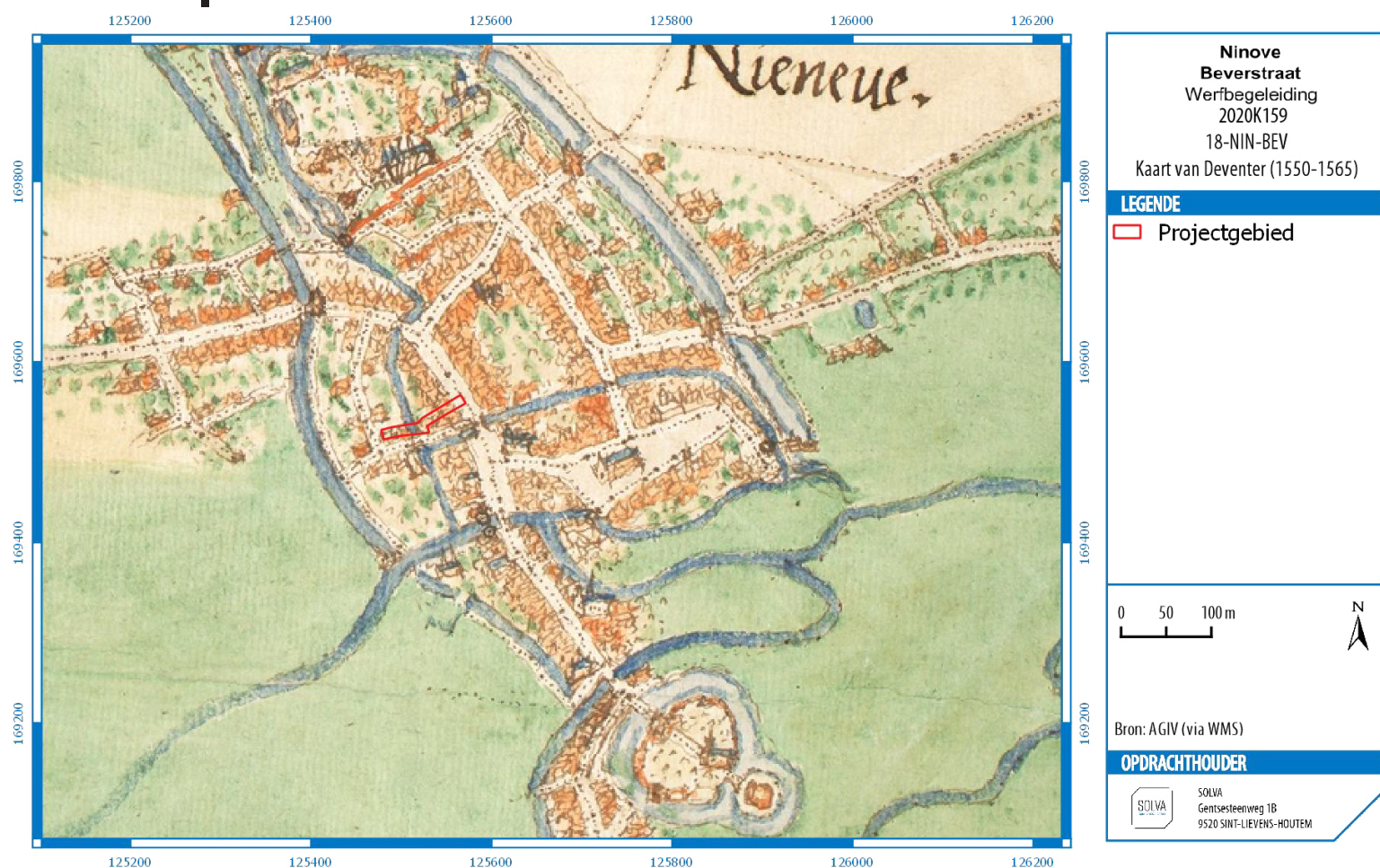
6. Vangassen 1960, 50-59; Van de Perre & Vande Winkel 2008, 53.

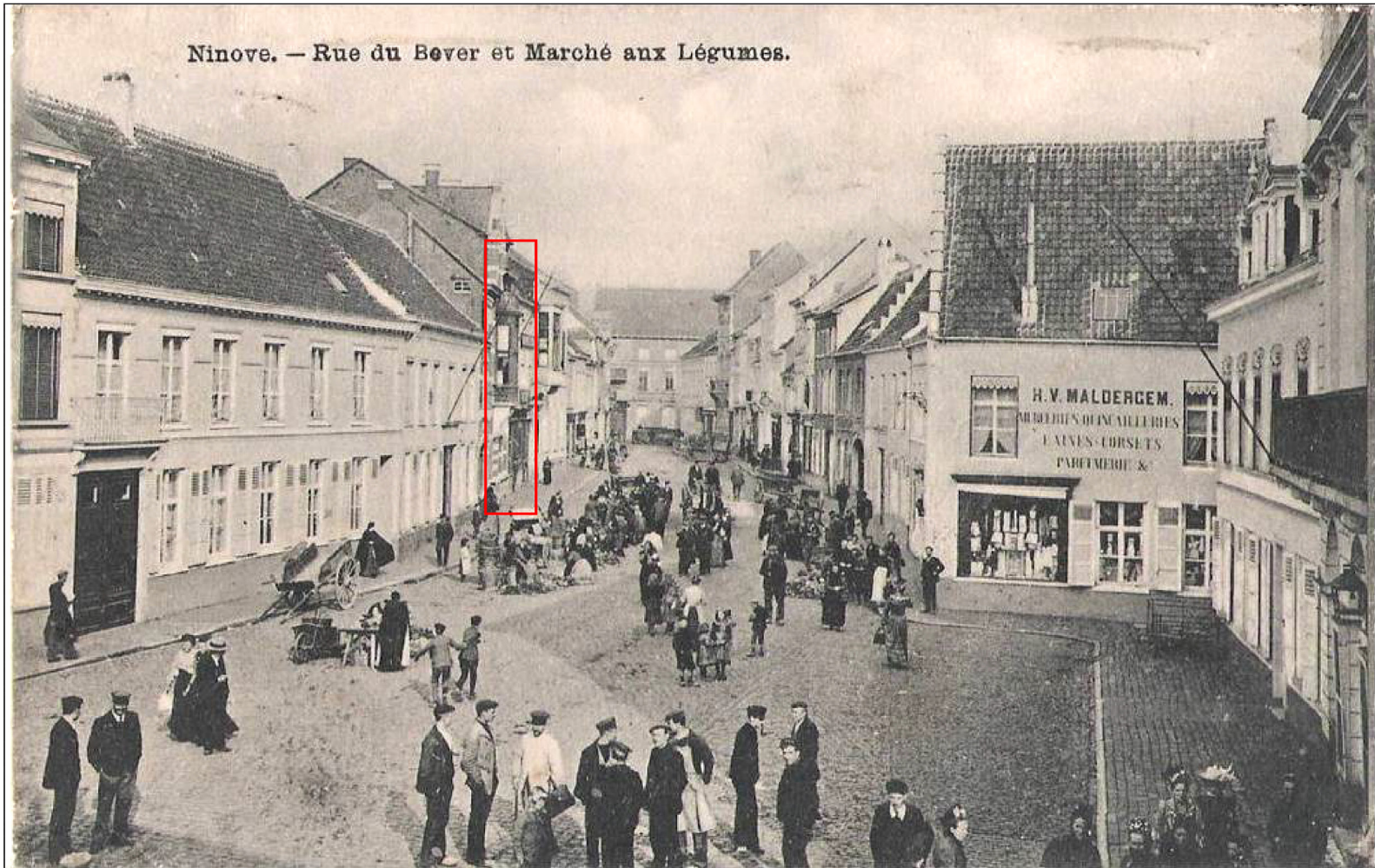
7. Vangassen 1960, 65-67; Van de Perre & Vande Winkel 2008, 56-57.

De Beverstraat (of beter de Beverbeek) heeft een belangrijke rol gespeeld in de afbakening van de oude stadskern. De halvekringversterking uit de 9de-10de eeuw zou volgens Vangassen, Vande Winkel en Van de Perre ter hoogte van de Graanmarkt te situeren zijn. In de 11de en 12de eeuw zou deze kern uitbreiden langsheen de Beverbeek. Na de stadsuitbreiding in de 13de en 14de eeuw komt het projectgebied zeker binnen de muren van de nieuw gebouwde stadswal te liggen. De Beverstraat is op dat moment een belangrijke noord-zuid verkeersas.

De kaart van Jacob van Deventer geeft een goed beeld van de (laat)middeleeuwse situatie in Ninove (Fig. 2). Langsheen de Beverstraat liggen huizen met westelijk gerichte tuinen. De Beverbeek loopt van noord naar zuid doorheen het midden van het projectgebied. Over de ouderdom van de afgebroken woning was voor het archeologisch onderzoek niets geweten. Het gebouw kreeg in de 20ste eeuw wel een nieuw gevelparement (Fig. 3).

2) Uitsnede uit de Deventerkaart met aanduiding van het projectgebied.
(bron: KBR)

3) Ansichtkaart uit het begin van de 20ste eeuw met zicht op de Groentenmarkt en de Beverstraat, richting noorden. De locatie van het pand op het projectgebied staat aangeduid in het rood.
(bron: delcampe.net met aanduiding van de auteurs)

De bevolkingstoename in de steden in de middeleeuwen en vroegmoderne periode bracht verschillende uitdagingen en moeilijkheden met zich mee. In de middeleeuwen waren maar weinig huizen in (bak)steen gebouwd, bovendien waren de meeste daken bedekt met stro of riet. Dit leidde ertoe dat branden van één of meerdere huizen geen zeldzaamheid waren. Er zijn in de historische bronnen verschillende kleine branden gekend uit de 15e eeuw.⁸ Een brand in 1473 was zelfs van een dusdanige omvang dat de belastingen een verminderde opbrengst kenden in 1473-1474!⁹

In de loop van de 16de eeuw zorgt de groeiende bevolking binnen de wallen van de stad en het steeds dichterbij elkaar aansluiten van de woningen voor een nog groter brandgevaar.¹⁰ Men probeert het gevaar te beperken door een resem maatregelen uit te vaardigen. Zo worden enkele straten verbreed zodat branden minder gemakkelijk over kunnen slaan van de ene kant van de straat naar de andere.¹¹ Ook probeert men de inwoners te stimuleren om de huizen brandveiliger te maken door de prijs van bakstenen te verlagen voor wie zijn huis wil afbreken om het opnieuw op te bouwen in baksteen. Hetzelfde geldt voor het “tichelen” van de daken, waarbij men strooien daken vervangt met dakpannen, schalie of leisteen. Op die manier worden in de periode van 1525 tot 1550 een 25-tal huizen versteend in het oude stadscentrum (o.m. ook in de Beverstraat). In 1569 zal ongeveer een kwart van de ongeveer 400 huizen in Ninove versteend zijn.

8. Vangassen 1960, 96-97.

9. Vangassen 1960, 232.

10. Vangassen 1960, 253-256.

11. Dit gebeurt bijvoorbeeld na een brand in 1546 waarbij een 20-tal huizen afbranden iets ten zuiden van het opgravingsgebied op de Grote Markt (later de Groentemarkt en nu de Beverstraat), de Hallestraat en ten zuiden van de hal langs de Varkensmarkt. De huizen worden afgebroken en naar achter gezet om de straat breder te maken.

Bovenstaande inspanningen konden echter niet verhinderen dat er op 29 juni 1603 een vreselijke brand in de stad woedt.¹² Het grootste deel van de stad lag in de as. Ten gevolge hiervan gaat men de nadruk op de verstening van huizen en daken vergroten en in 1617 zelfs verplichten.¹³ Veel mensen willen of kunnen echter niet aan deze verplichting voldoen en weigeren om hun huis af te breken en terug op te bouwen in baksteen. Dat de verplichting niet bij de haren getrokken is, blijkt jammer genoeg nog in datzelfde jaar 1617 bij vijf verschillende branden in de stad.

Ook in de 18de eeuw zijn er nog steeds huizen in vakwerkbouw. De meeste huizen hebben weliswaar een pannendak, maar in het bijzonder bij de armere inwoners is de vakwerkbouw hiervoor te zwak om het gewicht te torsen en blijven strooien of rieten daken in gebruik.¹⁴ Bovendien zijn de woonhuizen dan wel vaak versteend, de bijgebouwen zijn meestal nog uit hout en leem gemaakt. Ondanks het uitschrijven van boetes en het belonen van mensen die huizen in steen bouwen d.m.v. een langere vrijstelling van lasten, bleef het brandgevaar in de 18de eeuw nog relatief groot. Pas in de loop van de 19^e eeuw verdwijnen de strooien daken voorgoed en neemt het brandgevaar af.

Naast het brandgevaar inherent verbonden aan huizen gebouwd uit brandbaar materiaal, vonden er ook moedwillige branden en verwoestingen plaats in de stad: in 1381 en 1382 wordt Ninove ingenomen en verwoest door Gentenaars¹⁵, in 1453 neemt de Hertog van Bourgondië na een belegering de stad in¹⁶, in 1485 veroveren de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk na een belegering Ninove¹⁷ en in november 1582 is, na verschillende belegeringen, de stad verwoest en zou twee derde van de inwoners gedood of gevlucht zijn.¹⁸

Resultaten en Fasering van de opgraving

Voor de bespreking van de opgravingsresultaten zijn de gegevens opgedeeld in zes verschillende fases, verspreid over drie verschillende percelen. Voor de terugkoppeling naar het perceelsniveau is gebruik gemaakt van het "Primitief kadaster" uit 1830-1833.¹⁹ De perceelnummers die gebruikt worden bij de beschrijving van de percelen refereren dus naar deze kaart (Fig. 4).

12. Vangassen 1960, 407.

13. Vangassen 1960, 333-334.

14. Vangassen 1960, 491-492.

15. Vangassen 1960, 81-82.

16. Vangassen 1960, 226-228.

17. Vangassen 1960, 240.

18. Vangassen 1960, 60-62, 214-219 en 317-328; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Ninove [online], <https://id.erfgoed.net/themas/13766> (geraadpleegd op 22 april 2021)

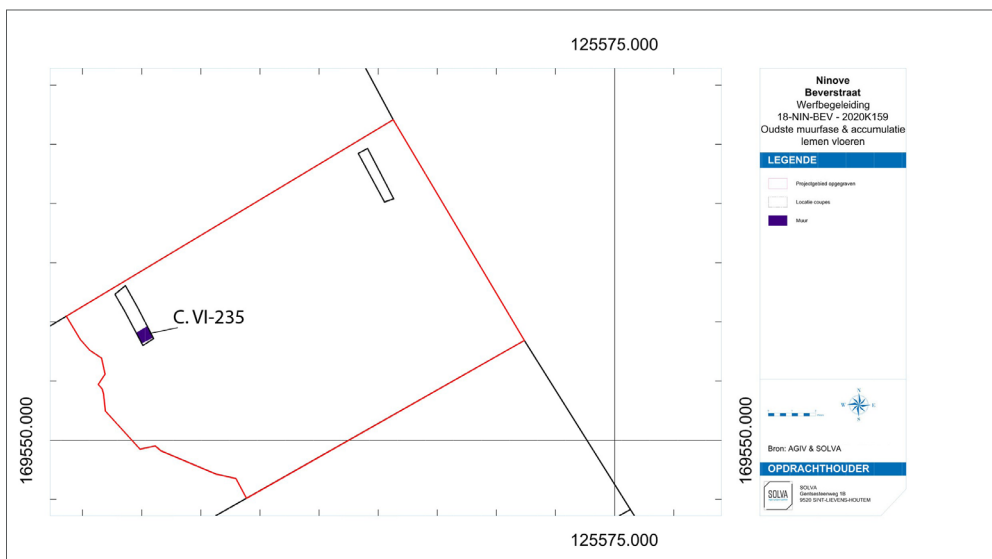
19. <http://cartesius.be/geoportal/catalog/search/resource/details.page?uuid=%7BD1FE8FE-E2E9-4AA1-BA34-B9FD3942DEC6%7D>

4) Primitief kadaster met aanduiding van het onderzoeksgebied. ©Cartesius.

De sporen worden besproken per deelfase, waarbij ook de relaties tussen de deelfases aan bod komen. Van de zes gedefinieerde bewoningsfasen lieten er vier een ruimtelijk inzicht toe in de organisatie van de woningen. De gebruikte fasering is te beschouwen als een relatieve fasering veeleer dan een absolute fasering d.w.z. dat structuren die e.g. in fase 1 besproken worden, niet noodzakelijk gelijktijdig zijn aan elkaar.²⁰ Het is mogelijk dat verschillende fasen tegelijk in gebruik waren. De fasering laat toe om op een gestructureerde manier de verandering van de bebouwing op de percelen te documenteren. De twee oudste fasen zijn moeilijk ruimtelijk af te bakenen. De latere bebouwing heeft immers een aanzienlijk deel van de oudere sporen vergraven. De fasen 1, 2, 3 & 4 zijn ruimtelijk en chronologisch wel beter af te bakenen, wat niet impliceert dat de vorige fasen volledig werden afgebroken.

20. Enkel de sporen die opgegraven zijn worden weergegeven in de fasering. Er wordt geen reconstructie van de afzonderlijke fase gegeven.

5) Fase "oudste muurresten en accumulatie lemen vloeren".

6) Doorsnede op de sequentie lemen vloeren met onderaan de oudste 'zwarte lagen' en bovenaan een brandlaag verbrande leem.

Oudste muurfase en accumulatie van lemen vloeren

De oudste lagen in het onderzoek zijn te interpreteren als “zwarte lagen” die wijzen op humeuze accumulatie in een antropogene context. De lagen kunnen looppniveaus of afvalaccumulaties zijn, of opvullingslagen binnen een grote kuil.

De “zwarte lagen” worden afgedekt door een sequentie lemen vloeren van op bepaalde plaatsen ongeveer 70 cm dik. Deze vloeren zijn zowel aan de straatkant, als in het midden van het perceel teruggevonden en zijn wellicht te koppelen aan (een) houtbouw fase(s) die bestond(en) uit huizen in vakwerkbouw met een lemen vloer. Het dikke pakket bestaat in feite uit drie verschillende pakketten die telkens dezelfde opbouw hebben: een lemen ophogingspakket, een vloer en een looplaag (Fig. 6). De pakketten binnen deze laag weerspiegelen verschillende fases van bewoning, waarbij telkens een nieuwe woning is gebouwd. Het is immers niet waarschijnlijk dat er binnen dezelfde bewoning meer dan 70 cm is opgehoogd. Dit zou de toegankelijkheid en mobiliteit binnen het huis ten zeerste bemoeilijken.

Op één plaats is een bakstenen muur aangetroffen²¹ met een noordoost-zuidwest verloop (Fig. 5). Mogelijk is deze muur in verband te brengen met een huis met lemen vloeren. De muur wordt ook afgedekt door lemen vloeren, wat er op kan wijzen dat de muur is afgebroken om een ruimte te vergroten waarvan de functie niet wijzigde. Afgezien van deze muur zijn er geen sporen zoals andere muren of paalsporen aangetroffen die in verband te brengen zijn met de vloeren. Dit maakt dat ze niet ruimtelijk af te bakenen zijn. De lemen vloeren worden zowel aan de straatkant als aan het midden van het perceel afgedekt door een dik pakket verbrande leem (Fig.7, infra).

De accumulatie lemen vloeren in het midden van het perceel is op basis van het aardewerk te dateren tussen het begin van de 15de en het midden van de 16de eeuw. In het profiel aan de straatkant waren de sporen iets ouder. De onderste humeuze laag leverde vier scherven op die ruim te dateren zijn tussen het begin van de 13de eeuw en het einde van de 16de eeuw. De accumulatie van vloeren bevat aardewerk dat te dateren is tussen het begin van de 14de eeuw en het begin van de 15de eeuw. Er zijn enkele radiokoolstofdateringen genomen die doordat ze in een sequentie boven elkaar zijn genomen, statistisch verfijnd kunnen worden.²²

21. baksteenformaat: 24,5 x 12 x 6; 25,5 x 12 x ?; 26 x 12 x ? cm

22. Gemodelleerde datering is opgemaakt in Oxcal v.4.4.4

7) De brandlaag dekt duidelijk de lemen vloeren af.

Context	Interpretatie	Materiaal	Datering	Gemodelleerde datering
C. VI-62	Brandlaag	Indet. hk	RICH-29615: 602±25BP	1298-1401 calAD
C. VI-181	Sequentie lemen vloeren	Indet. hout	RICH-29616: 693±24BP	1271-1310 calAD
C. VI-220	Humeuze laag	Indet. hk	RICH-29558: 810±26 BP	1216-1277 calAD

De pakketten lemen vloeren het dichtst tegen de Beverstraat kennen hun oorsprong in de 13de eeuw. Dit is ongeveer 100 tot 150 jaar ouder dan de pakketten aan de achterzijde van het erf, die tussen 1400/1450 – 1550/1600 dateren. Dit kan er op wijzen dat het achterste gedeelte van het erf oorspronkelijk lager lag waardoor de oudere sequentie dieper, en dus buiten het bereik van de verstoring, te verwachten is. Zowel de lemen vloeren aan de straatkant, als aan de achterzijde van het erf worden afgedekt door een brandpakket dat te dateren is tussen 1450-1550 wat er op wijst dat de hoogst gelegen lemen vloeren wellicht gelijktijdig in gebruik zijn geweest.

Fase 0: Indicaties voor huizen in vakwerkbouw

Er zijn op het perceel verschillende (indirecte) bewijzen dat de woningen voor de versterking van de panden opgetrokken waren in vakwerkbouw (Fig. 8). Op de fase 0 worden de sporen gebundeld die geen duidelijke ruimtelijke afbakening hebben, maar wel duidelijk te maken hebben met een houtbouw fase, en die duidelijk stratigrafisch jonger zijn dan de lemen vloeren uit de voorgaande fase. Het ondiep funderen van de gebouwen én het feit dat er nadien talrijke kelders gestoken zijn op het perceel, heeft ertoe geleid dat het niet mogelijk is om op basis van de sporen uit fase 0 een ruimtelijke reconstructie te maken van de gebouwen. Er kan aangenomen worden dat de oriëntatie en inplanting van de gebouwen ongeveer gelijklopend moet zijn geweest met de latere woningen.

Ongeveer centraal in de opgravingszone was nog een deel van een vloerniveau van een woning bewaard (Fig. 9). Het gaat om een stuk van een vloer in baksteen (C. VI-215), waartegen een lemen vloer (C. VI-216) is gelegd. De baksteenvloer bestaat uit bakstenen van 24 x 12 x 4,5 cm en tegels van 20 x 20 x 3 cm. Er is niet gewerkt met een mortel maar met leem als voegmiddel. De bovenzijde van de bakstenen is verbrand. De lemen vloer (VI-231) was duidelijk tegen de bakstenen aangelegd, daar waar de looplaag (VI-216) zowel op de lemen vloer, als op de bakstenen vloer te zien was. Dit geeft aan dat de baksteenvloer met zekerheid gelijktijdig in gebruik was met de lemen vloer. De combinatie van een bakstenen vloer met verbrandingsporen en een lemen vloer wijst erop dat dit een centrale haard van een woning was. In houten gebouwen of huizen in vakwerkbouw lag de haard oorspronkelijk in het midden van de ruimte om gevaar op brand te reduceren. Pas bij een (gedeeltelijke) versterking van de huizen verschoof de haard naar de zijkant van de ruimte.

De sequenties van lemen vloeren worden over heel de opgraving afgedekt met een dik pakket verbrande leem en puin. Op sommige plaatsen is dit pakket bijna 50 cm dik! De brandlaag reflecteert zonder enige twijfel een ingrijpende gebeurtenis die een grote invloed heeft gehad op zowel de bebouwing op het perceel, als ruimer in dit stadsdeel. De samenstelling van de puinlaag geeft een indirecte aanwijzing voor de bouwwijze van de woning op het moment van de brand. De laag bestaat uit grote brokken verbrande leem, en bevat een relatief lage hoeveelheid baksteen of daktegel. Dit wijst erop dat er nog maar weinig bakstenen werd gebruikt in de opbouw van de muren, en dat het dak wellicht ook nog uit vergankelijk materiaal zoals riet of stro was gemaakt. In de afdrucken van de verbrande leem zijn takindrucken te zien. Daardoor kunnen de brokken leem gelinkt worden aan de met leem ingestreken gevlochten houten wanden.

125555.000

125560.000

125565.000

125570.000

169556.000

169555.000

169550.000

169556.000

169555.000

169550.000

125555.000

125560.000

125565.000

125570.000

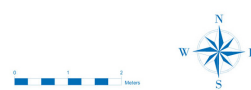

Ninove Beverstraat

Werfbegeleiding
18-NIN-BEV - 2020K159
Sporen vakwerkbouw op
allesporenplan

LEGENDE

- Projectgebied opgegraven
- Sleufwand
- Brandlaag
- Lemen vloer
- Looplaag
- Haard
- Natuursteen
- Verstoring

Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Geniëstestweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

8) Fase 0: indicaties voor huizen in vakwerkbouw.

Digitaal aangemaakt op 18/05/2021.

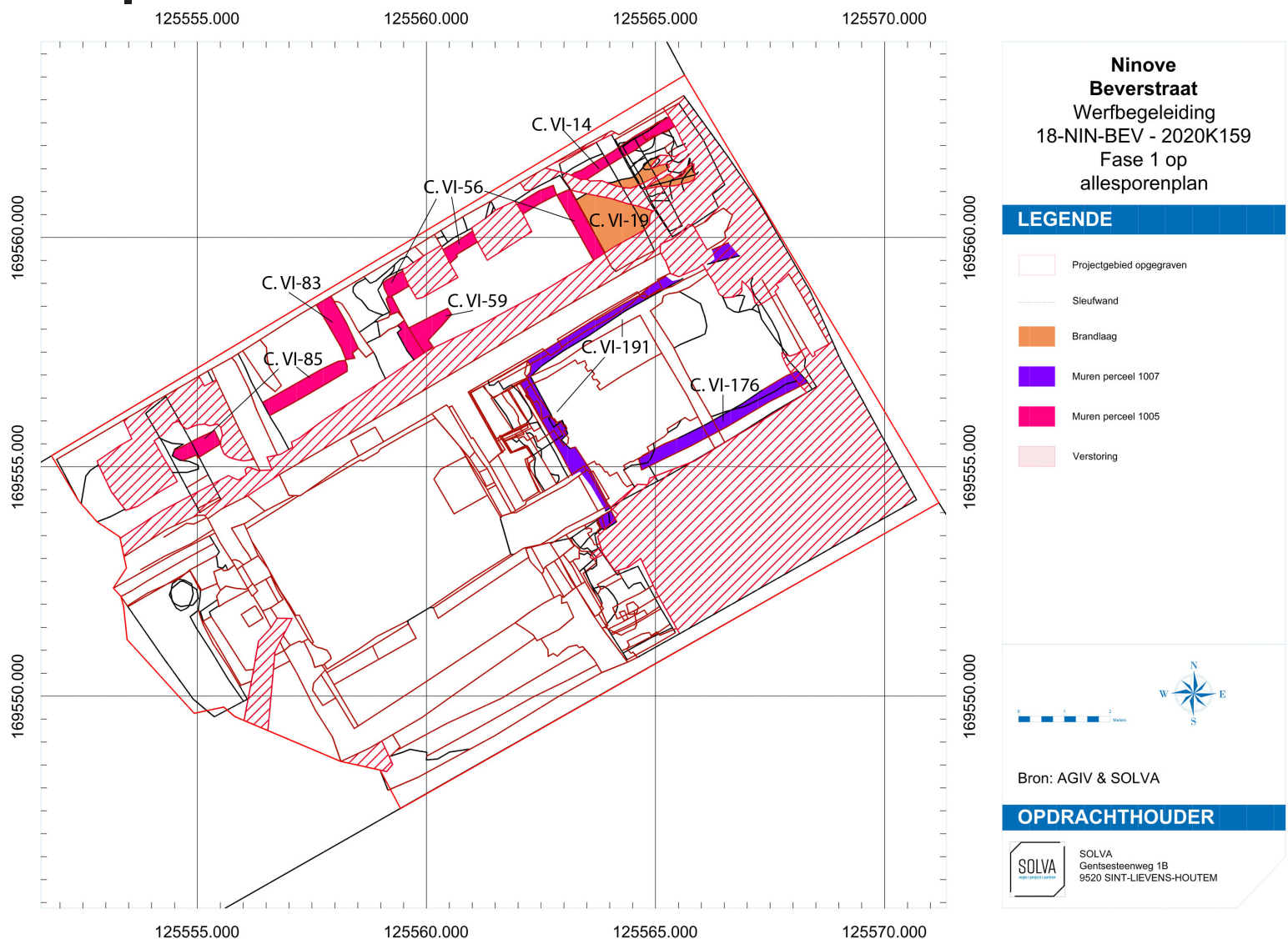
9) Detail van de bakstenen vloer (VI-215), de lemen vloer (VI-231) en het looppniveau dat beide bedekt (VI-216).

Het aardewerk dateert de brandlaag tussen 1450-1550. Er is ook een opvallend hoog aantal metalen objecten te vinden tussen het brandafval. Wellicht gaat het om constructiemateriaal van de afgebrande woningen. Zoals hoger gesteld is er een ¹⁴C-datering uitgevoerd die een datering opleverde tussen 1298-1401 calAD (95,5%). De datering van dit staal valt iets ouder uit dan het aardewerk van de context. De talrijke sporen van verbranding op het aardewerk bewijst echter de gelijktijdigheid tussen het aardewerk en het afbranden van de woning. Wellicht is de oudere datering te wijten aan oud-hout-effect waarbij er een fragment van een oudere balk is gedateerd.

De samenstelling van de brandlaag wijst erop dat de laag blijven liggen is op de plek waar de woning is ingestort. Daardoor kan deze laag gelden als een belangrijke *terminus ante quem* voor de oudere bewoninglagen. Uit historische gegevens zijn verschillende branden gekend uit de 15de en 16de eeuw (supra). Zo is er ook een grote brand gekend uit 1473. Echter zijn er onvoldoende bewijzen om deze brandlaag te koppelen aan deze historische brand.

10) Fase 1: bewoning op perceel 1005 en 1007.

Fase 1: Bewoning op perceel 1005 en 1007

Na de grote brand, gereflecteerd in de dikke brandlaag, vinden er opnieuw bouwactiviteiten plaats op het perceel (Fig. 10).²³ Op het primitief kadaster is te zien dat het huidige perceel tenminste tot in de 19de eeuw in feite bestond uit twee percelen: 1005 en 1007 (Fig. 4) die lang hun eigen evolutie en ontwikkeling hebben gehad totdat perceel 1007 groter werd, en perceel 1005 een stuk werd opgedeeld.²⁴ Hoewel de sporen op de beide percelen sterk op elkaar lijken, is hun gelijktijdigheid niet met zekerheid te bewijzen. Op de beide percelen zijn kelders en funderingen aangetroffen. De kelders hoorden wellicht ook bij huizen in vakwerkbouw. Bovenop de beide kelders is er opnieuw een brandlaag aangetroffen die mogelijk te koppelen is aan de grote stadsbrand van 1603.²⁵ In het geval van perceel 1005 was duidelijk te zien dat het brandpakket over de muren van de kelder zat. Dit voedt de gedachte dat ook deze bewoningsfase beëindigd is geweest door een brand. Ook op perceel 1007 zijn er sporen die een brand van de woning suggereren.

²³. Er is geen tijdsindicatie van de tussentijd tussen de brandlaag en de nieuwe bouwactiviteiten op de site.

²⁴. Om die reden worden de percelen in volgend overzicht apart besproken.

²⁵. Vangassen 1949, 333-334; Van De Perre & Vande Winkel 2008, 282.

²⁶. formaat 23 x 11 x 5,5; 24 x 11,5 x 5 cm, gezet in halfsteens verband met tienlagen maat van 56,66 cm

²⁷. Baksteen 25 x 12 x 6 cm, tienlagenmaat 66 cm; ook fragmenten nummulietenkalksteen

Fase 1: Perceel 1005

Van muur C. VI-14 restte enkel nog de onderkant van de fundering. Wellicht diende dit als fundering voor een houten constructie, waarvoor er slechts tot een beperkte diepte moest gefundeerd worden. In het verlengde van deze muur lag een kelder met bakstenen muren²⁶ die volledig was opgevuld met puin. Aan de zuidwestkant van de kelder leidt een trap naar omlaag.

Meer naar het westen (richting het achtererf) liggen de muren C. VI-83 en C. VI-85. De oriëntatie van deze muren is identiek aan de oriëntatie van de kelder. Het is niet duidelijk waarvoor deze muren hebben gediend. Het feit dat muur C. VI-83 naar het noorden loopt, en aldaar doorsneden wordt door de insteek van de huidige aanpalende muur, wijst er op dat het perceel toen een stuk groter moet zijn geweest. De bebouwing uit deze fase wordt op perceel 1005 opnieuw afgedekt door een brandlaag.

Fase 1: Perceel 1007

Fase 1 op perceel 1007 bestaat enkel uit een bakstenen kelder.²⁷ De noordoostelijke zijde van de kelder, i.e. de huidige rooilijn van de straat, is niet bewaard. Deze is door recentere bebouwing volledig vergraven. De kelder bleek in één keer gevuld met een puinpakket, wat er op wijst dat er wellicht op dat moment ook een andere ruimtelijke indeling is gemaakt op het perceel. Opvallend in de opvulling is de aanwezigheid van zgn. ‘kloostermoppen’ van bijna 30 cm lang. Aangezien dit formaat van bakstenen nergens is aangetroffen in structuren tijdens de opgraving, kan geconcludeerd worden dat het puin wellicht afkomstig is van elders. Naast puinafval bevatte de laag ook veel huishoudelijk afval zoals aardewerk, bot en mosselschelpen.

Dat er geen muren aan deze fase te linken zijn doet vermoeden dat de bovenbouw, wellicht in vakwerkbouw, slechts ondiep gefundeerd is geweest en dus verdwenen.

Er zijn twee belangrijke aanwijzingen dat deze bouwfase net als de voorgaande beëindigd is met een allesverwoestende brand. Bovenop de puinvulling is een dunne brandlaag waargenomen. De kelder, die voorzien was van een gewelf, zal pas na de brand opgevuld zijn met puin. Nadat het gewelf is ingeslagen, is er zowel materiaal van elders als lokaal materiaal gebruikt om de kelder op te vullen. Dit kan verklaren waarom een deel van de brandlaag op het puin terecht is gekomen. Deze brandlaag was minder dik en homogeen in vergelijking met andere brandlagen, waardoor af te leiden is dat deze niet meer overal *in situ* lag.

Een tweede aanwijzing voor de woningbrand is te zien aan de oostelijke kant van de kelder. De stenen hebben op deze plaats allemaal dezelfde gradatie in verkleuring, wat met zekerheid wijst op een *in situ* verbranding (Fig. 11). Bovendien kan dit, in combinatie met het stoppen van muur C. VI-176, een indirect bewijs zijn dat er op deze plaats een trap heeft gezeten. Immers is het logisch dat er bij brand van de woning in de kelder geen vlammen kunnen komen door het gewelf, maar aan de trapzijde kan er wel verbranding optreden. Deze verbranding was op de andere delen van de muren van de kelder niet aanwezig.

11) Detail van de *in situ* verbrande bakstenen op muur VI-212 op GPL C.

Er zijn geen directe dateringen beschikbaar voor deze fase. De kelders zijn jonger dan de brandlagen die dateren tussen 1450-1550. En de fase is ouder dan de brandlaag en keldervulling die dateert tussen 1575-1626 en wellicht te linken is aan de stadsbrand van 1603 (infra).

12) Fase 2: geleidelijke versterking van de woningen.

Ninove
Beverstraat
 Werfbegeleiding
 18-NIN-BEV - 2020K159
 Fase 2 op
 allesporenplan

LEGENDE

- Projectgebied opgegraven
- Sleufwand
- Opmaaklaag
- Muren perceel 1007
- Muren perceel 1008
- Verstoring

Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fase 2: Gedeeltelijke verstening van de woningen

Tijdens fase 2 is er een gedeeltelijke verstening van de woningen te zien (Fig. 12). De historische bronnen beschrijven de impact van de grote branden op de stad en de bewoning en de daaraan gekoppelde maatregelen (supra). Na de grote brand van 1603 beslist men om gebouwen in steen te promoten. Waarschijnlijk is de bouw van deze fase te koppelen aan dit initiatief. Het is echter nog onvoldoende duidelijk of de volledige huizen dan in baksteen werden gezet, of er ook nog delen in vakwerkbouw bleven gebouwd worden.

De bewoning tijdens fase 2 op perceel 1007 bestaat uit ondiep gefundeerde muren²⁸ die samen met een zwaar gefundeerde muur een ruimte met tegelvloer hebben omgeven (Fig. 12). Tegen de zwaar gefundeerde muur was een haard gebouwd. Aan de achterzijde van deze muur lag een kelder die ook bij het huis hoorde.

De oudere kelder uit fase 1 werd opgevuld met puin en restanten van een brandlaag. Deze puinlaag gaat de bouw van fase 2 vooraf, waardoor ze een goede *terminus post quem* is. De laag bevat naast bouwpuin veel huishoudelijk afval. In de laag zijn er in totaal 321 scherven teruggevonden waaronder een fragment van een kom in majolica die versierd is met een inwendig blauw dambordpatroon, voorzien van een kabelrand (Fig. 13). Dit is typisch voor het laatste kwart van de 16de en het eerste kwart van de 17de eeuw.²⁹ In de opvulling van de kelder is een zeer slecht bewaarde koperen oord van Filips II gevonden.³⁰ De munt is te dateren tussen 1580-1594.³¹

Daarboven kwam een dik pakket tot stand dat bestond uit een afwisseling van lemen pakketten en looplaagjes (Fig. 14). Het kan zijn dat het een opeenvolging betreft van looplaagjes en vloeren, maar dit valt moeilijk te rijmen met de constructie van de muur ongeveer centraal in de ruimte. Immers wanneer dit pakket slechts geleidelijk zou zijn ontstaan, zou muur C. VI-31 een tijdlang zonder fundering hebben moeten staan, wat minder waarschijnlijk is. Een andere verklaring voor de genese van dit pakket is dat het ontstaan is tijdens de bouw van de nieuwe woning van fase 2. In de profielen is te zien dat er een inklinking heeft plaats gevonden van het puin waardoor er telkens nieuwe pakketten zijn opgeworpen. De zwarte looplaagjes kunnen zijn ontstaan door betreding van de lagen tijdens de bouw. Het vondstenmateriaal uit de lempakketten dateert in de 17de eeuw.

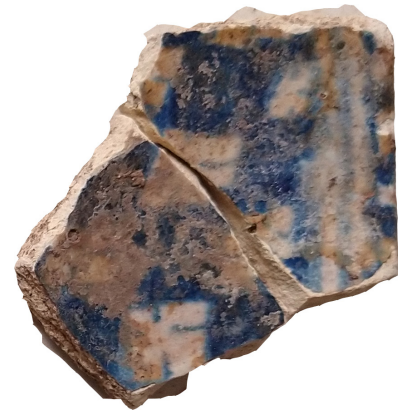
De munt en het majolica bord uit de puinvulling sluiten goed bij elkaar aan. Aangezien munten lang in omloop konden blijven, kunnen ze enkel dienen als *terminus post quem*. In dit geval betekent dit dat de opvulling van de kelder zeker na 1580 moet zijn gebeurd. Het materiaal uit de pakketten leem is duidelijk in de 17de eeuw te plaatsen. Dit maakt het zeer aannemelijk dat de brand die geleid heeft tot de sloop en herbouw van het pand te linken is aan de gekende grote brand uit 1603 (supra).

28. De muren zijn gemetst met kalksteen en bakstenen van 21 x 9 x 5; 22,5 x 11 x 5 cm, tienlagenmaat 63 cm.

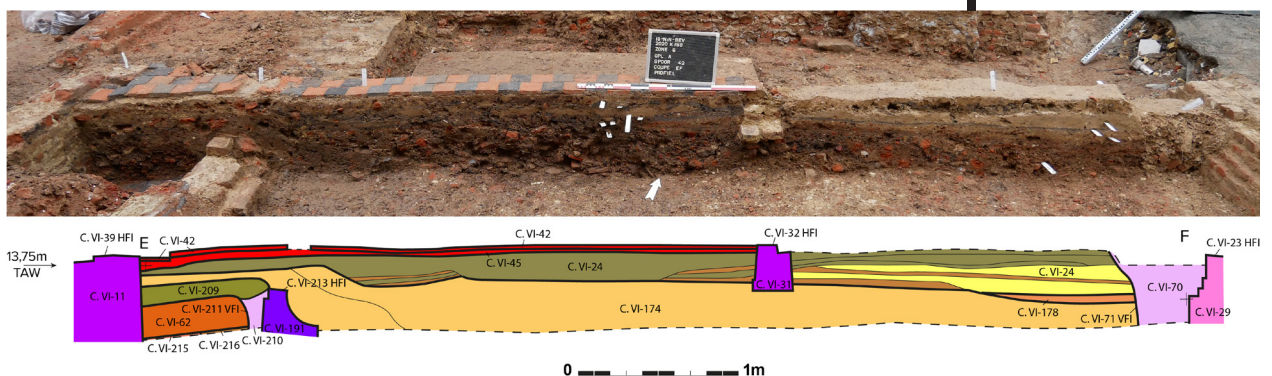
29. DINGEMAN K. 1981: Nederlandse Majolica. De Haan - Haarlem, 126: fig. 290. Met dank aan Dr. M. Poulain voor de identificatie.

30. Identificatie Luk Beekmans; munt is misschien toe te schrijven aan muntplaats 's Hertogenbosch.

31. VAN GELDER H. E. & HOC M. 1960: *Les monnaies Bourguignons et Espagnols (1434-1713)*, Amsterdam, 232; VANHOUDT H. 2015: *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode, 1434-1830*, Heverlee, 321.

13) Detail van kom in majolica uit C. VI-174: 18-NIN-BEV-9.

14) Dwarsdoorsnede op de opvulling van de kelder met onderaan puinvulling, erboven het pakket leem. Bovenaan ligt een tegelvloer. In het midden van het pakket staat muur C. VI-31 die de ruimte opdeelt.

15) Zicht vanuit het zuidwesten op de tegelvloer (C. VI-42 en C. VI-43) op GPLA.

Bovenop de leemlaag is een opmaaklaag en mortellaag aangebracht, waarop een tegelvloer is gelegd. Deze vloer bestaat uit tegels van 12 x 12 x 2,3 cm die in een halfsteens patroon zijn gelegd. Hierdoor ontstond een zigzagpatroon waarbij rode tegels werden afgewisseld met donkergrijze (Fig. 15). In het noordoosten van de vloer is een herstelling uitgevoerd in een onregelmatig, rommelig verband met een mengeling van bakstenen en tegels van verschillende formaten. De tegelvloer was alleen bewaard ten zuidwesten van muur C. VI-31. Aan de andere kant van de muur, dus in een andere ruimte van het huis, was er geen tegelvloer bewaard. In deze zone werd enkel het leempakket geregistreerd. Mogelijk was er in deze ruimte dus enkel een lemen vloer, zonder tegelafwerking.

Aan de zuidwestelijke kant van de ruimte stond een muur die veel dieper en zwaarder gefundeerd was dan de overige, en voorzien was van twee 30 cm uitspringende muurtjes. Aan de binnenzijde van de muurtjes is de pleister verbrand (Fig. 16). Dit wijst erop dat er op deze plaats een muurhaard is geweest. De afstand tussen de haardwangen bedraagt 2,45 m. De aanwezigheid van de haard verklaart meteen ook waarom de muur een pak breder is en beduidend dieper gefundeerd is dan de andere muren. Er moest immers een stenen muur tot helemaal in de nok van het dak gebouwd worden om de schouw te ondersteunen. De rest van de woning zal wellicht in vakwerkbouw opgetrokken zijn en is daarom een stuk minder zwaar gefundeerd.

Aan de noordzijde van de noordelijke haardwang is een muurtje in een enkele steen gemetst. Dit muurtje is een deel van een toegang tot een kelder die aan de westelijke kant van de zware haardmuur lag. Daardoor ontstond er een ruimte tussen de haardwang en de keldertoeegang die bijvoorbeeld kon gebruikt worden om hout te

Op perceel 1007 worden er in fase 3 zware bakstenen funderingen en muren aangelegd (Fig. 17). Men creëert een gebouw van ongeveer 15 m diep en tenminste 7,3 m breed. De zuidoostelijke hoek van het terrein is niet onderzocht omdat dit volledig vergraven was door een recente kelder. Het is evenwel zeker dat het huis tot aan de perceelsgrens is gezet en het de muur deelde met het huis op perceel 1008.

De voorgevel van de woning is slechts fragmentarisch bewaard. De fundering bestaat uit een bakstenen kern met een parement in nummulietenkalksteen. Het gebruik van nummulietenkalksteen als buitenbekleding voor een woning kan aangewend worden als daterend element. Het is geweten dat deze steen in de 16de en 17de eeuw populair was in de regio tussen Ninove en Geraardsbergen. In de loop van de 18de eeuw waren de ontsluitingen zo goed als uitgeput.³⁴

De zware bakstenen muur (C. VI-4) loopt van de gevel tot aan de achterzijde en omgeeft een grote kelder (Fig. 18).³⁵ Op de plaatsen waar de muur niet zichtbaar was en diende als fundering voor opgaand muurwerk, is er gewerkt in een onregelmatig metselverband. De kelder was overspannen met een gewelf.³⁶ Het materiaal uit de funderingsleuf van de muur is te dateren in de 17de eeuw.

In het eerste gedeelte van de woning zijn aan de binnenzijde van het gebouw twee 25 cm uitstekende bakstenen muurtjes te zien. Deze hebben een tussenafstand van ongeveer 2 m. Deze muurtjes vormen de funderingen voor een haard en bijhorende schouw. De muur die deze ruimte scheidt van de achterliggende kelder maakte voor de fundering gebruik van de oudere haard met haardwangen (supra). Aan de zuidoostelijke kant van de muur is een trap gebouwd naar de kelder. De bewaarde treden zijn vervaardigd in kalksteen. De trap leidt naar een grote vierkante kelder

34. FOBE B. 1996: De Zandbergse steen, in: GULLENTOPS F. et al. (ed.), *Delfstoffen in Vlaanderen*, 90-92. VANDER GINST V., VANDER WAA M., DE RAYMAEKER A., CLAESSENS S. 2019: Eindrapport: De archeologische opgraving aan de Lange Muntstraat/Marktstraat te Ninove, Archeo-rapport 461: 90; DE KOCK, T., DECEUKELAIRE, M., ELSSEN J. & CNUUDE V. 2015: *De Eocene witte stenen van Noord België*, Grondboor & Hamerism Gea, 5/6, 84-91: 87-89

35. bakstenen van 24 x 12 x 6 cm in een correct kruisverband, tienlagenmaat 57,5 cm.

36. bakstenen van 24 x 12 x 6 cm; correct halfsteens metselverband.

18) Zicht vanuit het zuidwesten op de kelder. Muur C. VI-9 (rechts) werd pas later in de kelder geplaatst, samen met een nieuwe trap (hier nog opgevuld met puin bovenaan de foto). De originele trap bevindt zich rechts daarvan.

van 5 x 5 m. Deze kelder was nog in gebruik op het moment dat de woning werd afgebroken eind 2020. De vloer van de kelder bestond uit tegels (16 x 16 x 2,2 cm) die in een correct halfsteens verband waren gelegd. Wellicht is dit niet de originele vloer, maar een recentere aanpassing. De werken lieten niet toe om de opbouw onder de vloer te bestuderen. Hierdoor is niet geweten of er nog een originele vloer bewaard is onder C. VI-1 of niet.

In de muren van de kelder zijn verschillende keldergaten zichtbaar. Zowel in de noordelijke als in de westelijke muur van de kelder werden keldergaten uitgespaard. Deze zorgden voor verluchting en verlichting in de kelder. Dat er keldergaten waren in de noordelijke muur, impliceert dat er op het moment van aanleggen van de kelder een tussenruimte moet geweest zijn tussen het gebouw op perceel 1005 en de woning op perceel 1007 of dat het perceel niet bebouwd was op het moment dat fase 3 op perceel 1007 werd opgericht. De kelder was ook aan de buitenzijde te bereiken via een trap die een haakse hoek maakte. Later is dit trapgat dichtgemaakt.

Fase 4 op perceel 1007: Verbouwingen van de bestaande structuur

In deze fase zijn er weinig structurele veranderingen te zien aan de woning ten opzichte van fase 3. De bestaande indeling blijft behouden, maar er worden enkele kleine ingrepen gedaan. Alle keldergaten aan de noord en westzijde van de kelder worden dichtgemaakt. Ook de trap aan de buitenzijde wordt toegemetsd. De kelder zelf wordt door middel van een muur een stuk opgedeeld in een ruimte van 3,5 x 5 en een van 1 m x 5 m. Op hetzelfde moment als deze muur is er ook een nieuwe trap in de kelder gebouwd.

Besluit

Tijdens het archeologische terreinwerk zijn er sporen teruggevonden van de 13de- tot de 20ste eeuw. De opgegraven restanten toonden aan dat er meer dan 700 jaar onafgebroken bewoning is geweest op de locatie. Er zijn in totaal zes verschillende fases te onderscheiden. Vier fases lieten toe om een ruimtelijk inzicht te verwerven in de structuur en organisatie van de woningen.

De oudste lagen uit het onderzoek zijn zgn. 'zwarte lagen' die te linken zijn aan laatmiddeleeuwse loopniveaus of opvullingen van grote kuilen. Op basis van aardewerk en ¹⁴C-datering kunnen deze lagen in de 13de-begin 14de eeuw geplaatst worden. Boven deze lagen is een dik pakket lemen vloeren geregistreerd dat in de 14de eeuw te situeren is. Binnen dit pakket zijn verschillende fases te onderscheiden die bestaan uit een ophogingslaag, een vloer en een loopniveau. Deze vloeren reflecteren wellicht verschillende woningen op deze plek. Afgezien van het pakket lemen vloeren bewijst ook de vloer in baksteen van een centrale haard dat er met zekerheid woningen gestaan hebben op het perceel. De centrale haard bestaat uit een vloer in baksteen en tegels en draagt sporen van verbranding. Tegen de bakstenen haardplaat ligt een lemen vloer. De lemen vloeren worden afgedekt door een brandlaag die tussen 1450-1550 te situeren is. Deze laag was zo'n 40-50 cm dik en is over nagenoeg heel de site teruggevonden. Ze bestaat uit houtskool, baksteen en vooral zeer veel brokken verbrande leem waarvan vele met indrukken van takken of twijgen. Deze laag weerspiegelt zonder enige twijfel een omvangrijke brand die de bewoning op het perceel (en wellicht daarbuiten) heeft vernield.

Het voorkomen van de brandlagen is geen opzichzelfstaand feit in Ninove. Bij een opgraving aan de Lange Muntstraat/ Marktstraat was net hetzelfde profiel te zien als in de Beverstraat. Een hele sequentie lemen vloeren werd afgedekt met een dikke brandlaag, waarna er nog een 2^e brandlaag bovenop kwam te liggen.³⁷ Wellicht weerspiegelen deze lagen hetzelfde *event* als in de Beverstraat.

Na deze brand start men met de bouw van een nieuwe woning (= 'Fase 1'). Dit is de eerste fase waar met zekerheid muur- en kelderresten aan te koppelen zijn die ook ruimtelijk tegen elkaar kunnen afgezet worden. Door de grote impact van de latere bebouwing, zijn er slechts een beperkt aantal sporen uit deze fase bewaard gebleven. Fase 1 wordt ook afgedekt met een brandlaag die te dateren is tussen 1580 en 1625. Meer dan waarschijnlijk is deze catastrofe terug te brengen op de dramatische brand in Ninove in het jaar 1603. In dat jaar legde er een grote brand een aanzienlijk deel van de stad in as. Gezien de omvang van de verwoesting en de datering van de laag, lijkt een toeschrijving aan deze gekende historische gebeurtenis waarschijnlijk. Na de brand van 1603 gebeurde de heropbouw van de woning slechts deels in baksteen (= fase 2) Van deze woning zijn een zware gefundeerde muur met muurhaard en een kelder teruggevonden. Het feit dat de muur met de haard zo zwaar gefundeerd is, wijst er op dat de muur wellicht tot aan de nok in steen was gebouwd om de schouw van de haard te kunnen dragen. De andere muren van de woning zijn lichter gefundeerd, wat er op zou kunnen wijzen dat deze wel nog in vakwerkbouw werden opgetrokken. De kamer waarin de grote haard stond was voorzien van een keramieken tegelvloer in een diagonaal patroon. De aanpalende kamer had wellicht enkel een lemen vloer. Deze fase is moeilijk nauwkeuriger te dateren dan na de brand aan het begin van de 17de eeuw. Het vondstmateriaal uit de lemen vloeren onder de tegels is te dateren in de 17de eeuw

In een volgende fase (= 'Fase 3') vindt er een volledige verstening plaats van het pand. De bestaande woning wordt afgebroken, en volledig vervangen door een woning in baksteen. De fundering van de muren wordt een stuk zwaarder en breder. Aan de achterzijde van de woning wordt een grote diepe kelder uitgegraven, voorzien van zware bakstenen muren. Ook de muren van de voorbouw zijn betrekkelijk zwaarder en dieper gefundeerd dan deze uit de voorgaande bouwfasen. De keldergaten aan de noordzijde van de woning impliceren dat er een ruimte moet geweest zijn tussen de woning op perceel 1007 en perceel 1005. Ofwel lag er een klein steegje tussen de woningen en was de woning op perceel 1005 nog opgetrokken in vakwerkbouw (geen fundering van teruggevonden) ofwel lag het perceel 1005 een poos braak na brand. De bouw van deze fase is in de loop van de 17de eeuw te situeren. Er is geen brandfase te zien tussen fase 2 (= fase met muurhaard en vakwerkbouw) en fase 3 (= volledige verstening). Dit wijst op een moedwillige afbraak van het gebouw. Misschien is dit wel te linken aan de verplichting die men in 1617 oplegde aan de mensen om de huizen in baksteen op trekken?

De bouw in baksteen uit fase 3 is sindsdien de basis blijven vormen voor de woning. In de loop van de 19de eeuw zijn er nog aanpassingen gebeurd zoals het dichtn van de keldergaten, het bouwen van een interne opdeling in de kelder en het plaatsen van een nieuwe trap. Tesaamen met het dichtn van de keldergaten worden er ten noorden van muur C. VI-4 enkele muren gebouwd. Dit wijst er op dat de doorgang die er moet geweest zijn werd gedicht. Mogelijk valt dit samen met de verplaatsing van de rooilijn tussen perceel 1005 en perceel 1007.

De opgraving liet toe om de evolutie te volgen in de manier waarop er gebouwd werd door de eeuwen in laatmiddeleeuws en modern Vlaanderen. Aangezien verschillende woningtypes op dezelfde opgraving in een chronologische sequentie

kunnen gestoken worden, laat dit toe om de evolutie van deze bouwtypes nauwer te dateren waardoor dit ook op ruimere regionale schaal kan bijdragen tot de studie van laatmiddeleeuwse huizen. Hoewel de opgraving zelf slechts een beperkte oppervlakte heeft, heeft ze een informatiewaarde die het niveau van de site overstijgt.

melancoz fou. i. nigre vntur. aut plima
 pere post passere q i libia. vna est. n. xvij.
 per tri plura qua xx. per autē temp ipa
 ut aune. **S**idificat autē i her i arboribz
 i depastit vmet. pziū aut huc i kilomene
 pter alias auel nō hūe lingue acumen.
Egithus a nō uicat i multoz natoz
 sed pēe autē viridit. i. plorion autē adūte
 quid boni i artificiosē uite. **O**yal uolatur
 aū i colozem hē pziū. **E**lea autē
 sicut aliqua a auiū bone uite. i. iendz
 estate quidē i hoc loco ad uentū i vmbiū
 hēme ancē i sole i loco pfecto si cala
 mor piscatorios secul paludet. **E**st autē
 māgnudine breuis. uocē autē habz tonam i
 colozē boni i vico artificialis i spem bñ
 decentem. **N**ī autē ē pgrina auiū. **B**a
 ro. n. apax i nō hitat locū. **C**ozū
 a more quidē pugax. **D**iscrede autē. bñ a

Vocata a spagtha -
 nunc autē n. m. iud.

...a auiū
 uignay
 ta i vi
 culima
 nunc li
 g'itanc. **E**goli' a' ē quid nocte pntent
 i diebus raro appz i hitat h' perat i pelū
 cat. est a diuicata. **D**iscrede aū uicat
 i bñ artificial. **E**st autē qdam auctā p
 ua q uocat perche. hec more quid audax
 i hitat cē arbores i uozax i vnicūz au
 nū. **D**iscrede a bone uite i uocem hē clari
Akanax autē male uite i mali colozis
 uocem a eggiani hnt. **H**ōdiox aū pely
 quid sicut am ē cor difficult. bñ artificō
 nūc a' i tenacē i capz. opit a die. **C**olo
 rē mī habet pziū i uentū i humis. **S**e
 bquoz aū duoz. i. n. gria sūt ipoz. albz
 quid colozem hē pulchramū i coeuit ut m
 dūicat i per bñ i arboribus. **D**epastit aū

paludet i stagna i campos. altū. n. cō
 nommat' piger. **Q**noiat. n. frūz cē ex
 suo antiquē. est a p' anoiatōem hūz
 coctissim'. **E**rodū quid g' h' mō vniū
 uocata autē foxy pziū hē ad alias. mā
 n. est oculi uozax auiū. **A**diutax aū
 arpe i. n. cū illa siml' uiuit
Evulaz. n. duo gria sūt. altā. n. m
 gva i vbiqz exis. altā autē albentē.
Māgnudine. n. equal illi i uoy filic illi
Est autē iste i collane arcadie alibi a
 nquā. **H**az nigre merule est fustis. la
 ros. **M**āgnudine autē paz mōz. iste i
 petris i tegul' morā facit. **B**ostrū a' n
 puuicū habet sicut meruli. **S**ichlaz a
 spēs. tres. hec quidē pziūza ista autē n
 comedir n' yon i rumē. **M**āgnudine a
 qnta est altā pilosa. h' acute garrit.
Māgnudine a' qnta merula. aliam
 uocat quidā yliadem. qnta autē haz
 i mī' hūz varia. **E**st autē qdam pe
 tralis cui nomā pziūmor. **I**sta auiū im
 spō maxime ē. **F**acit autē i petris qū
 tidia. **M**āgnudine autē merula qd mī
 spza autē maior modico. **M**agni pedū
 a' i ad petras ascendit fusta tota i
 trū a' hē sōcie i longū. **T**obias autē
 breues pipo aler. **P**lorion a' mirat
 tocus. iste hēme nō uoz. **T**ōt tropy
 cos a' estuales max' manifest' sic. see
 dit aū cū arturus oratur. **M**āgnudie
 a' est qntus turt'. **H**oxolatne autē h
 si itē residet i capz hie. **S** p' qm autē
 caput magni i grossum. **E**st a māg
 tudine quid mī' manū paz. os autē bñ
 forte puū rotund'. **C**olozē autē andus
 totus. bñ pedit' autē i nō male alatur
Capz maxime bubone. **A**oh' autē i
 paler. hec a' auiū i g'rat' ut multū. i

Willem van Moerbeke

Middeleeuwse kenner van Antieke Wijsheid

Pieter Beullens

Op 26 oktober 1286 vertrok er vanuit de administratie van paus Honorius IV een beschikking naar het kapittel van Korinthe in Griekenland. In de registers wordt vermeld dat de heilige vader met dat schrijven een langlopende betwisting over de opvolging van de overleden plaatselijke aartsbisschop *bone memorie* G. beslechtte.¹ Op het eerste gezicht gaat het om niet meer dan een ambtelijke beslissing zoals de pauselijke kanselarij er zo veel verwerkte en doorstuurde, al komt het misschien wat verwonderlijk over dat de paus een aartsbisschop in Griekenland kon aanstellen. Maar na de verovering en plundering van Constantinopel door een leger van westerse would-be kruisvaarders in 1204 hadden Frankische ridders daar een feodale structuur uitgebouwd. In hun spoor volgden de kloosters en de seculiere hiërarchie van de Latijnse kerk, die natuurlijk het oppergezag van de paus erkende.

Achter de gortdroge ambtelijke vermelding van wijlen aartsbisschop G. gaat echter een zeldzame verwijzing naar het verloop (of beter het einde) van het leven van een uitzonderlijke geleerde uit de Nederlanden schuil. Willem van Moerbeke (*Guillelmus de Morbeka*) heet hij in het Latijn, daarom gebruikt de administratie de initiaal G.) had zichzelf een grote reputatie bijeen geschreven als vertaler van Griekse filosofische en wetenschappelijke teksten uit de oudheid. Archimedes, Galenus, Proclus en vooral Aristoteles had hij overgezet naar het Latijn, de academische taal van de toenmalige geleerden in West-Europa.

Over zijn persoon bleef Willem zeer discreet en elke aanwijzing, hoe klein ook, is kostbaar voor een reconstructie van zijn leven en de drijfveren achter zijn intellectuele onderneming. De zeldzame en beknopte inleidingen of slotwoorden bij zijn vertalingen bieden weinig houvast. In dit artikel probeer ik enkele indirecte aanwijzingen uit zijn biografie in te passen in een consistent verhaal dat zijn levensloop tussen de Nederlanden en Griekenland schetst. Meer details staan te lezen in mijn monografie, de eerste in het Nederlands en slechts de tweede ooit over deze bijzondere Vlaming, verschenen in 2019 bij Damon in Eindhoven.²

Vertalen in de 13de eeuw

Om Willems verdienste als vertaler juist in te schatten, is het nuttig om eerst de uitdagingen van die bezigheid overlopen. Een adequate kennis van het Grieks was toen alleszins een zeldzaam goed in het Westen. De taal maakte geen deel uit van

1. Maurice Prou, *Les registres d'Honorius IV: recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après le manuscrit original des archives du Vatican* (Paris, 1888), kol. 462, nr. 657.

2. Pieter Beullens, *De sleutel tot Aristoteles. Willem van Moerbeke en de overlevering van antieke wijsheid* (Eindhoven, 2019). In het midden van de vorige eeuw verscheen in het Italiaans Martin Grabmann, *Guglielmo di Moerbeke O. P.: il traduttore delle opere di Aristotele* (Roma, 1946).

het middeleeuwse onderwijscurriculum. Wie ze wilde leren, kon geen beroep doen op uitgeschreven taalcursussen, maar moest langs eigentijdse *native speakers* passeren. De meest geschikte plaatsen daarvoor waren de ontmoetingspunten tussen de Latijnse en de Griekse culturen, vooral in het zuiden van Italië en op Sicilië. Maar zelfs met een goede kennis van het gesproken Grieks bleef er een grote kloof met de antieke varianten van die taal die geleerden duizend jaar voordien in hun geschriften hadden gebruikt.

Bovendien bleven teksten uit de oudheid alleen in handgeschreven kopieën bewaard. Dat waren zeldzame en kostbare boeken, die de eigenaars alleen al daarom niet graag uit handen gaven – als men er al in slaagde een exemplaar van zulke teksten op te sporen. Verder was het niet eens zeker of de kwaliteit van de beschikbare tekst wel voldoende was. Niet elke kopiist begreep immers even goed wat in zijn model stond of slaagde erin om zijn concentratie op peil te houden. Mogelijk maakte hij daardoor flaters bij het overschrijven van de honderden pagina's moeilijke filosofische overpeinzingen of wiskundige redeneringen. Mettertijd kon een boek ook lijden onder de omstandigheden waaronder het bewaard werd. In een van de zeldzame persoonlijke aantekeningen bij zijn werken klaagt Willem bijvoorbeeld over de waterschade die zijn Griekse exemplaar op sommige plaatsen onleesbaar maakte.³

Ondanks die uitdagingen wist Willem toch duizenden pagina's antieke Griekse teksten naar het Latijn te vertalen. Vooral zijn versies van Aristoteles bleven eeuwenlang in gebruik als schoolteksten voor het hoger onderwijs. De beroemde filosoof had met zijn logica al eerder vroeg in de Latijnse middeleeuwen een vaste plaats in de opleidingen veroverd. In de 12de eeuw kwam men echter tot de ontdekking dat zijn oeuvre veel breder was. Ook zijn natuurfilosofische en ethische teksten raakten toen in een Latijnse versie bekend.

Maar vernieuwingen kunnen op weerstand botsen. Critici bespeurden knelpunten in Aristoteles' werken die in tegenspraak met de christelijke leer bleken te zijn. Ze verzetten zich daarom tegen een verdere studie van zijn teksten, tenzij natuurlijk iemand kon aantonen dat de betwiste stellingen uit fouten in de vertalingen voortvloeiden en ze niet op het conto van de filosoof zelf hoefden te komen. Zulke dwalingen werden waarschijnlijker als de vertalingen niet rechtstreeks op basis van een Grieks handschrift waren gemaakt, maar berustten op een eerdere vertaling in het Arabisch – en dat was voor veel Latijnse versies die circuleerden, wel het geval. Overigens valt het niet te ontkennen dat sommige vertalers niet tegen hun taak opgewassen waren, ook al werkten ze rechtstreeks met de Griekse tekst.

Willem van Moerbeke was een dominicaan en dat was zeker geen toeval. Zijn orde, die aan het begin van de 13de eeuw was opgericht, richtte zich actief op het bestuderen van antieke bronnen om de christelijke geloofswaarheid te ondersteunen en beter begrijpelijk te maken. Willems eerste verblijf in de Griekse wereld in 1260 verliep dus ongetwijfeld met de instemming en de steun van zijn orde. We zijn op de hoogte van zijn verblijfplaatsen in dat jaar omdat hij er minstens twee vertalingen afwerkte en ondertekende. Uit de kwaliteit van dat werk blijkt duidelijk dat Willem toen geen beginner was, maar al een goede talenkennis en een zekere status had. Tegelijk geeft zijn uitvalsbasis in Griekenland misschien een aanwijzing over zijn afkomst in de Nederlanden.

³. 'De lezer moet ook weten dat de Griekse legger van dit werk op zeer veel plaatsen door het water was vernield, zodat ik het absoluut niet kon lezen en daar heb ik soms lege ruimtes gelaten, soms naar de betekenis aangevuld, soms dacht ik ook dat het foutief door zijn tekstbederf was.' De oorspronkelijke Latijnse nota is uitgegeven door Gerard Verbeke, ed., *Jean Philopon. Commentaire sur le De Anima d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke* (Louvain-Paris, 1966), p. 119-120.

Van Moerbeke?

We weten al dat Willem het vanuit onze streken tot in Griekenland bracht en dat hij uiteindelijk een aanzienlijke positie in de kerkelijke hiërarchie bereikte. Toch valt er over zijn persoonlijke leven weinig met zekerheid vast te stellen. De twijfels beginnen al bij zijn naam: die lijkt op zijn afkomst te wijzen, maar het kan niet worden uitgesloten dat het om een overgeërfde familienaam gaat. Verder is het waarschijnlijk dat Willem van plaatselijke edellieden afstamde om tot aartsbisschop te kunnen opklimmen. Ook Thomas van Aquino, de beroemde dominicaanse geleerde en Willems tijdgenoot, kwam uit een adellijke familie, al hadden zijn vader en broers er geen hoge pet van op dat hij zich bij een bedelorde aansloot.

Bovendien laat de aanduiding ‘van Moerbeke’ ruimte voor interpretatie. Eigenlijk blijft er daarvoor niet méér over dan Willems zelfgeschreven ex libris in een handschrift van een Griekse filosofische tekst waarin hij zich in het Latijn identificeert als *de Morbeka*.⁴ In de provincie Oost-Vlaanderen zijn er inderdaad twee dorpen met die naam.

Traditioneel gingen geleerden ervan uit dat Willems geboorteplaats in Moerbeke bij Geraardsbergen gesitueerd was. Ze beriepen zich daarvoor op een 14de-eeuwse bron die Willem als *Brabantinus* aanduidt.⁵ Moerbeke behoorde historisch tot het Land van Aalst en Rijks-Vlaanderen op de rechtse Scheldeoever en dat zou de aanduiding moeten verklaren. Maar zijn tijdgenoot Roger Bacon noemde Willem al *Flemingus*.⁶ Het argument heeft dus eigenlijk geen bewijswaarde en blijkt op verwarring met een andere dominicaanse geleerde te berusten.

Een verder argument komt uit genealogisch onderzoek naar de plaatselijke heren van Moerbeke in de 13de eeuw. Fernand Bossier verzamelde met de hulp van Geert Van Bockstaele een aantal archiefdocumenten over de familie, maar dat leverde alleen negatieve resultaten op: in geen enkele generatie bleek de naam Willem voor de mannelijke afstammelingen in gebruik.⁷

Als documenten met concrete informatie ontbreken, dan moeten we bruikbare gegevens proberen te halen uit de studie van Willems Latijn in zijn vertalingen. Zoals gezegd heeft Willem zowat het volledige bekende oeuvre van Aristoteles vertaald. In de gedrukte standaardeditie van de Griekse tekst beslaat dat meer dan 1000 bladzijden.⁸ Teksten over zoölogie vormen ongeveer een kwart daarvan. Vooral in het traktaat *Onderzoek naar levende wezens* (meestal geciteerd onder de Latijnse titel *De historia animalium*) schreef de filosoof observaties over honderden diersoorten neer. De talrijke Griekse zoölogische termen brachten onoplosbare problemen voor de vertaler mee. Vaak koos hij ervoor om opsommingen van dergelijke benamingen gewoon in Latijnse letters over te nemen en zich niet aan een vertaalpoging te wagen. De informatieve waarde van zulke lijsten met translitteraties was voor de lezers bijzonder beperkt.

Tegen de schijn in is het duidelijk dat Willem zo goed mogelijk inlichtingen inwon. We weten niet of hij daarvoor alleen Griekstaligen aansprak of misschien ook woordenboeken of lexica erop kon naslaan. In verrassend veel gevallen vond hij een adequate Latijnse weergave voor de Griekse term. Maar het wordt vooral interessant wanneer Willem wel de juiste diersoort voor ogen had, maar niet op het gepaste Latijnse woord kon komen. Willem lijkt dan terug te grijpen naar de taal van zijn jeugd. Het Vlaamse *spegtha* en *mewe* zag er voor de internationale lezers van zijn vertalingen waarschijnlijk even exotisch uit als de translitteraties van Griekse termen.⁹

4. 'Liber fratris Guillelmi de Morbeka ordinis predicatorum penitentiarii domini pape.' MS Venezia, Biblioteca Marciana, gr. 258, fol. 1^r.

5. Augustus Potthast, ed., *Liber de rebus memorabilioribus sive Chronicon Henrici de Hervordia* (Gottingae, 1859), p. 203.

6. Thomas S. Maloney, ed., *Roger Bacon: Compendium of the Study of Philosophy, Auctores Britannici Medii Aevi 32* (Oxford, 2018), p. 172.

7. Fernand Bossier, "Documents d'archives concernant une famille 'de Moerbeke'" in *Guillaume de Moerbeke: recueil d'études à l'occasion du 700e anniversaire de sa mort (1286)*, ed. Jozef Brams, Willy Vanhamel (Leuven, 1989), p. 385-400.

8. Immanuel Bekker, ed., *Aristoteles Graece*, 2 vols. (Berolini, 1831).

9. Pieter Beullens, Fernand Bossier, eds., *De historia animalium. Translatio Guillelmi de Morbeka. Pars Prima: lib. I-V. Aristoteles Latinus XVII 2.I.1* (Leiden-Boston-Köln, 2000), p. XII-XV.

Morbecque ('Moerbeke'), met Sint-Omaars aan de andere kant van de (groene) grens tussen Vlaanderen en Artois.
 Fragment uit: Gerardi Mercatoris / Atlas / sive / Cosmographicae / Meditationes / de / Fabrica Mundi Et / Fabricati Figura. / Denuo auctus / Editio Quinta / Excusum Cane Vigilanti Sumptibus et typis aeneis Henrici Hondij, Amsterodami An. D. 1623. © David Rumsey Map Collection, David Rumsey Map Center, Stanford Libraries (CC BY-NC-SA 3.0)

Veel talrijker nog zijn woorden met een Franse achtergrond als *plaiz* (pladijs), *mauviz* (lijster) en *poespine* (stekelvarken). Sprekers van bepaalde West-Vlaamse en Noord-Franse dialecten herkennen vast Willems keuze voor *fissau* om de bunzing aan te duiden. Zulke termen moeten de overschrijvers in verwarring hebben gebracht, zoals blijkt bij Willems vertaling van het Griekse woord voor een stoeterij als *haras*, precies de term die het hedendaagse Frans ook nog kent. Van de ruim veertig middeleeuwse handschriften waarin de tekst bewaard bleef, levert er maar één dat woord bewaard, en dan nog bijgeschreven na een eerdere verbetering. Verder gold blijkbaar de algemene regel: wat een kopiist niet begreep, was niet relevant en liet hij daarom weg.

De beperkte inventaris van dergelijke woorden suggereert dus dat Willem een meertalige achtergrond had, waartoe Vlaams behoorde. Het zou natuurlijk kunnen dat het Frans er als een tweede taal tijdens zijn opleiding ver van huis was bijgekomen. Maar er bestaat een meer voor de hand liggende verklaring: de jonge Willem groeide misschien wel op in een tweetalig milieu waar Vlaams en Frans naast elkaar werden gebruikt. Het kan haast geen toeval zijn dat precies in zo'n linguïstisch overgangsgebied nog een andere plaats met de Latijnse naam *Morbeka* ligt, het dorpje Morbecque in het huidige Frans-Vlaanderen. De taalkundige aanwijzingen om Willems herkomst daar te plaatsen zijn eerder beperkt, maar er bestaan sterke historische argumenten om de hypothese te ondersteunen.

Naar Griekenland

In de loop van de 13de eeuw kwam Morbecque onder het gezag te staan van de heren van het nabijgelegen Sint-Omaars (Saint-Omer). Waarschijnlijk konden die het door een uitgekende huwelijkspolitiek voor een jongere zoon als leen verwerven.

De familie was al langer actief om haar invloed uit te breiden. Aan het begin van de eeuw had een verwant mee de tocht naar het Heilig Land aangevat die uiteindelijk in Constantinopel strandde. Toen de kruistocht niet verder ging, hielp hij mee aan de uitbouw van een Frankische feodale staat op Grieks territorium. Hij kreeg de titel van heer van Thebe.

Kan het dan alleen toeval zijn dat Willem van Moerbeke in 1260 op het grondgebied van diens kleinzoon Nicolaas II van Sint-Omaars een vertaling afrondt? De dominicanen hadden een klooster in de stad Thebe en Willem logeerde daar ongetwijfeld, maar hij genoot er waarschijnlijk ook de bescherming van een ver Noord-Frans familielid. Thebe was alleszins geen hotspot van de Griekse cultuur en evenmin een voor de hand liggende locatie om interessante handschriften van oude teksten te vinden.

Die kon Willem misschien eerder in hetzelfde jaar wel aantreffen in Nicea in Klein-Azië. Het Byzantijnse keizerlijke hof was na de val van Constantinopel naar die stad uitgeweken. Dat hij daar als westerling werd ontvangen, wijst op het hoge aanzien dat Willem toen al had.

Na zijn Griekse verblijf keerde hij klaarblijkelijk terug naar Italië. We kunnen hem daar gedurende vele jaren traceren in de hoedanigheid van *penitentiarius*, een geestelijke functionaris die absolutie geeft voor bepaalde zonden die exclusief onder de pauselijke bevoegdheid vallen. Omwille van zijn benoeming tot aartsbisschop van Korinthe in 1278 keerde hij zeker nog naar Griekenland terug. De dood overviel hem waarschijnlijk in de loop van het jaar 1286, ergens in Italië, zoals bleek uit de missive over de aanstelling van zijn opvolger.

Het is verbazend dat Willem naast zijn belangrijke geestelijke en diplomatieke taken de tijd vond om zo'n enorm oeuvre aan vertalingen van complexe Griekse teksten na te laten. Ze bleven bewaard in vele honderden handschriften. En precies zoals de orde van de dominicanen de vertaler bij het ontstaan van zijn werken had gesteund, nam ze ook het voortouw bij de verspreiding ervan. In de loop van de 13de eeuw hadden de geleerde monniken immers geleidelijk de richting van het onderwijs aan de universiteit van Parijs, de belangrijkste van Europa, weten te bepalen. Het feit dat getalenteerde lesgevers als Albert de Grote en Thomas van Aquino uit hun orde kwamen, was daaraan zeker niet vreemd. De talrijke studenten hadden natuurlijk leerboeken nodig. Daarom werden ze door gespecialiseerde ambachtslui op grote schaal gekopieerd en verkocht. Zelfs enkele eeuwen later, na de overgang naar gedrukte boeken, werden Willems vertalingen nog gebruikt. Pas in de 16de eeuw namen nieuwe vertalingen in de stijl van de Italiaanse humanisten en edities van de oorspronkelijke Griekse tekst de plaats van zijn versies in.

In de laatste eeuw werden Willems vertalingen vaak gebruikt om de overgeleverde Griekse tekst te reconstrueren. Willem beschikte in veel gevallen over Griekse handschriften die veel ouder en beter waren dan degene die nu nog bewaard zijn. Door zijn minutieuze vertaalstijl suggereren zijn vertalingen daardoor soms verbeteringen aan de oorspronkelijke tekst in passages waar latere Griekse kopiïsten fouten hebben gemaakt. Bovendien zijn er van sommige teksten die Willem vertaald heeft, geen Griekse afschriften meer over. Dan vormen zijn Latijnse versies de enige toegang tot die werken. Op die manier creëerde een bescheiden middeleeuwse geleerde uit de Nederlanden een brug voor zijn tijdgenoten en zelfs voor hedendaagse lezers naar de geleerdheid van de Griekse geleerden uit de oudheid.

Bespreking

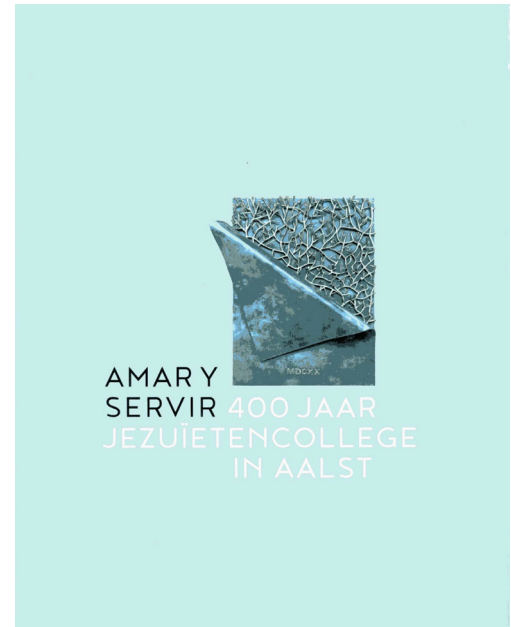
Amar y Servir. 400 jaar Jezuïetencollege in Aalst, Aalst, 2021, 142 pp.

Het Aalsterse jezuïetencollege werd gesticht in 1620, dus in 2020 juist 400 jaar geleden. Dat werd op een dubbele wijze gevierd op 25 september 2021. Enerzijds was er de onthulling van een kunstwerk dat prijkt boven de leerlingeningang aan de Pontstraat. Het is een sobere koperen plaat, waarop de kruin van een boom onthuld wordt met onderaan de stichtingsdatum MDCXX. Het is een werk van Luc De Block. Het spinnenweb van takken symboliseert de vruchtbare oogst van 400 jaar onderwijs dat op die plek gegeven is en waar de persoonlijkheid van zoveel jonge mensen zich 'ontplooid' heeft. Anderzijds was er de voorstelling van het jubileumboek met als titel *Amar y servir* (liefhebben en dienen), de lijfspreuk van de stichter van de jezuïeten, Ignatius van Loyola (1491-1556), en met als tweede titel *400 jaar Jezuïetencollege in Aalst*. Op de kaft van het boek prijkt het vernoemde kunstwerk.

Een monumentale monografie van het college *De Jezuïeten te Aalst* (3 delen) is al in 1979-1980 geschreven door Jozef De Brouwer (1909-1984), gewezen redactiesecretaris van dit tijdschrift. Men heeft er vandaag voor gekozen om een dergelijk werk niet opnieuw te schrijven. De geschiedenis van 400 jaar wordt in het nieuwe boek lichtvoetig via een bloemlezing van kleine stukjes aangebracht. Bij 64 afbeeldingen hebben 43 auteurs telkens een korte tekst van 400 woorden geschreven. De 64 bijdragen zijn plus minus chronologisch gerangschikt en belichten elk een aspect, een merkwaardige figuur, een gebeurtenis, een kunstwerk uit een bepaalde periode. De korte stukjes vormen zo een mozaïek die de 400 jaar collegegeschiedenis evoceert. De thema's zijn met zorg gekozen en raken alle aspecten van het onderwijsleven aan. Ik som er enkele op: "*De Pontstraat in 1629 - Stadsplan De Dijn; Humanisering - Vilain XIII; Pieter-Jan De Smet - Een boom van een indianenpater; Goed nieuws - De leerlingen kunnen in bad; Sociaal-katholicisme - De christendemocratie krijgt vorm; Een mannenbastion - De eerste vrouwen op het college; Goed uitgerust - Een nieuwe wetenschaps-campus.*" Dirk Podevijn, geschiedenisleraar aan het college, zorgde voor de eindredactie en de conceptrealisatie. Hij is daar schitterend in geslaagd. In de diversiteit van thema's, periodes en auteurs biedt het boek op een speelse wijze een levendig totaalbeeld van 400 jaar collegeleven. Men kan elke afbeelding en elke de tekst afzonderlijk bekijken en lezen, zonder de chronologische volgorde te moeten respecteren. Samen met het handige formaat zet het boek aan tot eventjes grasduinen. Wie systematisch meer wil weten, kan terecht in de toegevoegde *Bibliografie*, achteraan in het boek.

Het boek, gepresenteerd in een sobere en stijlvolle lay out, is letterlijk en figuurlijk niet zwaar op de hand, maar laat toch een treffend beeld na van wat gedurende al die eeuwen de geestelijke ruggengraat van het pedagogisch onderwijsproject van het Sint-Jozefscollege is geweest: *amar y servir* of de trouw aan de ignatiaanse spiritualiteit.

Het boek kost 20 euro. Voor verdere inlichtingen, zie de website van het college

Dirk Van de Perre

Bespreking: de Meuleschettewijk in Aalst, spiegel van een evoluerende maatschappij

Karel De Brouwer, Koenraad De Coninck, Pieterjan De Coninck, Wim Delait & Guido Lippens, Meuleschettekapel Aalst. Geschiedenis van kapel en wijk, Aalst, 2021

Een boek over geschiedenis moet een beetje het effect hebben van een teletijd-machine en dat is met “*Meuleschettekapel Aalst. Geschiedenis van kapel en wijk*” zeker het geval. De auteursploeg is ongeveer dezelfde als deze die in 2016 het boek “*Sint-Jozefskerk Aalst. Geschiedenis van kerk en parochie*” uitgaf naar aanleiding van 125 jaar Sint-Jozefsparochie. Historicus Pieterjan De Coninck, sinds kort nieuw redactielid van onze geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst, is één van de auteurs. Daarnaast verleenden ook Karel De Brouwer, Koenraad De Coninck, Wim Delait en Guido Lippens hun medewerking.

Het was een goed idee om hetzelfde sympathieke vierkant formaat als het boek over de Sint-Jozefskerk te gebruiken. Ook qua layout koos men voor continuïteit, wat terug resulteerde in een verzorgde uitgave en een vlot leesbaar boek. Het is een ganse verdienste als je door een boek een wijk waar je honderden keren gepasseerd bent, met andere ogen gaat bekijken. En dat doet dit boek meer dan eens.

Uit het 1ste deel blijkt dat de plaatsnaam Meuleschette teruggaat tot 1313 en ca. 1400 zelfs een heerlijkheid was geworden met de heren van Meuleschette. Op een kaart van 1565 is nog een motte met gracht en Meuleschettekasteel terug te vinden, ter hoogte van de Puytenput! Een pluspunt is ook dat een aantal elementaire termen (zoals heerlijkheid, praterij, motte, ...) voor de gewone lezer kort worden uitgelegd.

In het 2de deel van het boek gaat veel aandacht naar de volksdevotie: een wondere wereld van octaven, novenen, processie, bedevaarten, ... Daarnaast is er ook een paragraaf over de Sint-Jozefsmeisjesschool in de Sint-Jozefstraat die in 1998/99 fuseerde met het Sint-Maarten Instituut en een over de Sint-Jozefsjongensschool in de Meuleschettestraat, die in 1960 werd overgenomen door het SMI.

Daarnaast zijn er nog eervolle vermeldingen voor jeugdhuis Ypsilon en het kloppend hart van de wijk: de parochie/feest/toneelzaal Kapelleken. Maar ook aan de bedrijven, de winkels, de tramhalte aan de Meuleschettekapel, de buurtcafé, ... wordt aandacht besteed.

Met een 21ste eeuwse bril op lijkt het hoofdstuk waarin de inwoners van de Nieuwstraat anno 1854 beschreven staan een beetje vreemd. Maar het gros van de leden van de confrérie van Onze-Lieve-Vrouw van Meuleschette woonden daar. Persoonlijk vinden we dit minder interessante pagina's...

Het hoofdstuk over stadsbouwmeester en architect Jilius Goethals is dan weer een interessante aanvulling op het artikel van Pieterjan De Coninck over de neogotische decoratieschilder Remi Goethals (- Het Land van Aalst, jrg LXXII, 2020, nr. 2, p. 73-91.

Tal van originele documenten, stadsplannen, ontwerpschetsen en nostalgische foto's wekken het verleden van deze wijk tot leven. Dit zal niet alleen oud-bewoners van de Meuleschettestraat charmeren en interesseren. Doorheen de microcosmos

MEULESCHETTEKAPEL AALST

Geschiedenis van kapel en wijk

van een wijk met of rond een kapel zie je een ganse maatschappij evolueren: een wereld uit stilaan vervlogen tijden.

De bijlagen zijn zeker een meerwaarde met o.a. een inventaris van inboedel en bibliotheek van de kapel en de congregatie. Maar vooral de ledenlijst van de confrérie van Onze-Lieve-Vrouw van Meuleschette (1854 – 1895). Een (plaats)namenregister zou het gebruik als naslagwerk zeker vergemakkelijkt hebben, maar vergroot het leesgenot nauwelijks...

Wouter Van Der Spiegel

Alles komt terug

(Titel jaaroverzicht VRT-Nieuws 2021)

Alles komt terug. De maatregelen die vandaag door de overheden genomen worden tegen de coronapandemie en degene die te Ninove tegen de pest uitgevaardigd zijn in september 1529, vertonen een grote mate van overeenkomst. De onderstaande tekst heb ik gevonden bij Georges L. SOUFFREAU, *Geschiedenis van de grote watermolens van Ninove (vóór 1372 – 1882). Aangevuld met allerlei nieuws uit de stad Ninove*, Woubrechtgem (eigen beheer), 2019, Bijlage 20. Ook Hendrik Van Gassen publiceerde de tekst in 1958.¹ In de hier gepubliceerde versie zijn de vroegere transscripties op basis van het origineel bijgewerkt.

Alleen de eerste maatregel, het houden van een wekelijkse processie met het Heilig Sacrament, waarbij de ambachten verplicht waren met hun flambouwen het Heilig Sacrament te begeleiden en de gezinshoofden verzocht werden stilzwijgend en devoot te volgen, doet middeleeuws aan. Maar als men God vervangt door Overlegcomité, de flambouwdragers door de virologen, het Heilig Sacrament door het Vaccin en de processiegangers door de gedweë bevolking, is ook hier de analogie volkomen. Al de andere maatregelen worden vandaag eveneens toegepast: contacten en reizen beperken, quarantaines in acht nemen, certificaten tonen, beperkingen in de handel, beperkingen voor de contactberoepen en telkens boetes voor wie de maatregelen niet naleeft. Dus niets nieuws onder de zon.

Omme dieswille dat nu ter tyt te vele plaetsen regnerende es de sicte vander pestelencie, vele dangereusere dan zy plecht te zyne, daer god eeniegelycken mensche af bescermen wille. Ende omme dieswille datter gheen beter remedie en es dan god te vreesene ende hem te dienene, zoe es geordonneert te draghen processie generaele² eens de weke naer de hoochmesse. Ende men ghebiedt by goeden expresse, dat alle de ambachten zullen draghen huerlieder tortsen, al beerende³ voor theylich sacrament. Ende dat uut elcken huuse commen zal ten minsten meester oft vrouwe ende gaen met devocien, zonder clappen oft spreken, biddende gode omme zyne ontfermherlicheit ons ende elcken goeden kerstenen mensschen te preserverne van zulcke ziekte. Ende wie in ghebreke waere oft al clappende ginghe zal verbueren⁴ voor elc hooft, v S. p.⁵, alsoe langhe als men de voornoemde prosessie generaele draghen zal.

Item, voort zoe verbiedt men by expresse, dat nyement, wie hy zy, eeneghe kindren oft maescap⁶ binnen zynen huuse en neme, commende uut plaetsen daer de sicte vander peste regneert; omme de perikelen te scuvene, hy en hebbe al vooren uut de plaetse ghewoent xl daghen, ende daer af te bringhene certifficacie ende die wettelic tooghen, al eer hy zal ontvanghelic zyn binnen der selver stede te commene, up de boete van lx L. p.⁷

Item, dat ooc nyement van binnen deser stede oft scependomme en trecke te sulcken plaetsen, daer de sicte regneert, omme zyne kindren oft zyne maescap te gaen visiteerne, goet te deelene oft comescap⁸ te doene, tot der tyt dat souffisantelic ghebetert zy, oft andersins by consente vanden heere ende wet, ende wie de contrarie dade, zal verbueren x L. p. ende boven dien werden ghecorigeert arbitralic, ter discrecie vander wet.

1. H. VANGASSEN, *De zwetende ziekte in de Dendervallei*, in: *Het Land van Aalst*, 10, 1958, nr. 6, p. 375-377 (medegedeeld door Marcel Cock, waarvoor hartelijk dank). Toch heeft het zin nogmaals de aandacht op de tekst te vestigen omwille van de analogie met de huidige maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. Vangassen had vooral aandacht voor de aard van de ziekte.

2. Generale processie houden. Ook te Aalst besliste de stedelijke overheid in oktober 1529 tot het houden van een gelijkaardige processie (VANGASSEN, *De zwetende ziekte*, p. 375).

3. Brandende.

4. Beboet worden.

5. Afkorting van *solidus parisius* (Parijse schelling)

6. Maagschap, bloedverwant, familie.

7. Afkorting van *libra parisius* (Parijse pond)

8. Koopmanschap, handel.

Item, dat nyement eeneghe comescap en hale noch en bringhe van steden oft plaetsen daer zulcke ziecke regneert, by wat manieren dat zy, noch die en vercoope van nu voort, up ghelycke payne⁹ ende up de verbuerte¹⁰ vanden goede.

Item, dat nyemant, wie hy zy, inne en neme binnen zynen huuse kindt, vriendt oft maghe, noch gheen herberghiers oft logis houdene eeneghe vremde personen; van wanen¹¹ zy comen, zy en zullen den selven persoon vraghen wanen hy compt ende waer hy reyst, ende alear zy hem herberghe verleenen zullen, dat zy dat zullen comen vraghen eeneghe gedeputeerde vander wet, die de wet daer toe ordonneren zullen. Ende indien zy contrarie den consente oft refuse vanden selven ghedeputeerden daden, die zullen verbueren tsestigh pond parisis, tapplicquene deen derde den heere, dander derde der stede ende dander derde der kercken. Item, zoe verbiedt men ooc alle barbiers, surgiens¹² ende medecyns, dat zy gheene personen die zy niet en kennen, laten¹³ oft eennichsins cuereren en zullen, up de verbuerte van x L. p. ende een jaer huerliedder ambacht te latene.

Item, zoe verbiedt men ooc by expresse, datmen negheen rabbauden¹⁴ int gasthuus meer nemen en zal, zy en sullen hebben een teecken¹⁵ van der officier wie dat hij sy, ende indien de selve vanden gasthuuse¹⁶ de contrarie daden, zullen verbueren voor elcken persoon, iij L. p.

Item, dat ooc de graususteren¹⁷ niet en sullen gaen in ander plecquen daer sulcke ziecke regneert, sonder consent vanden heere ende wet, up de verbuerte vanden gaigen¹⁸ die zy heffen vanden helegghen gheest¹⁹, ende indien zy consent hadden vanden heere ende wet, zullen moeten bliven buuten den susterhuuse in ander plaetsen daer de siecte niet en regneert xl daghen, ende daer af te bringhene certificacie souffisant.

Item dat niement, wie hy zy, innne de stede en bringhe eeneghe houde cleederen, bedden, linwaet, cussenen oft ander kateylen²⁰ binnen drie maenden, up de payne van xx L. p. ende de verbuerte vanden goede.

Aldus gepublieert, present myn heere den stadthoudre, bailliu ende scepenen ten poortecke vander stede huuse, den ...²¹ van septembre, anno xv^c xxix. Mij present²².

9. Boete.
10. Verbeurdverklaring.
11. Van waar zij komen.
12. Chirurgijn.
13. Aderlaten.
14. Landlopers.
15. Kenteken, getuigschrift.
16. Gasthuus in de Burchtstraat.
17. Grauwzusters van het Zusterhuis in de Burchtstraat.
18. Inkomsten.
19. Armentafel van de parochie.
20. Huisraad.
21. Dag is niet ingevuld.
22. De klerk van deze tekst.

(Rijksarchief Gent, GOA Ninove, nr. 629, folio 97r^ov^o-98r^ov^o)

Dirk Van de Perre

Van de redactie

Een nieuw bestuurslid

Met Pieterjan De Coninck (°1991) als nieuw bestuurslid wordt de verjonging van het bestuur van de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst verder gezet.

Pieterjan studeerde in 2009 af aan het Sint-Maarteninstituut te Aalst in de richting Economie-Moderne Talen. Aan de UGent behaalde hij in 2014 zijn masterdiploma Geschiedenis met een scriptie over de rol van de geestelijkheid tijdens WO II in het bisdom Gent en Brugge. Daarna behaalde hij nog een master bestuurskunde eveneens aan de UGent.

Zijn interesse spitst zich toe op de geschiedenis van de Aalsterse Sint-Jozefparochie en dat resulteerde in 2016 reeds in bijdragen in het boek en de tentoonstelling over 125 jaar Sint-Jozefkerk te Aalst, een artikel over decoratieschilder Remi Goethals (HLvA, 2020) en in de net verschenen studie over de Meuleschettekapel. Daarnaast heeft hij een brede interesse in geschiedenis en erfgoed: sociale en politieke geschiedenis (voornamelijk negentiende en twintig-ste eeuw), architectuur, monumentenzorg, ...

Momenteel is hij werkzaam bij de FOD Financiën, personeelsdienst van de douane in Zaventem.

Wouter Van Der Spiegel

Terugblik op de vormgeving sinds 2019

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXI • 2019
Nummer 1

Het LAND van
AALST

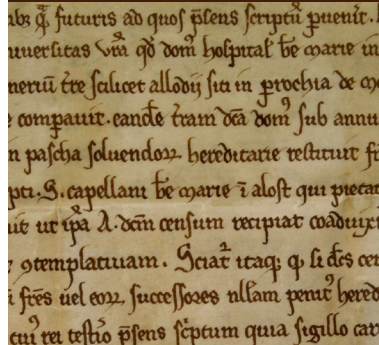
Jaargang LXXI • 2019
Nummer 2

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXI • 2019
Nummer 3

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXI • 2019
Nummer 4

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXII • 2020
Nummer 1

Het LAND van
AALST

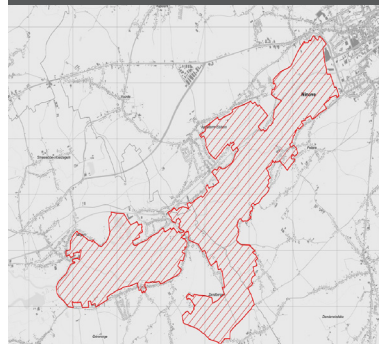
Jaargang LXXII • 2020
Nummer 2

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXII • 2020
Nummer 3

Het LAND van
AALST

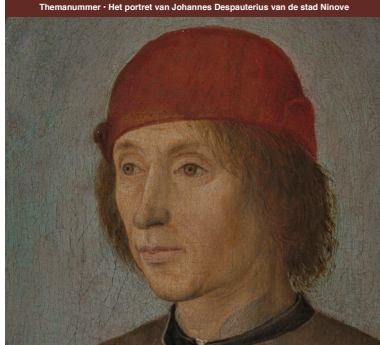
Jaargang LXXII • 2020
Nummer 4

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXIII • 2021
Nummer 1

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXIII • 2021
Nummer 2

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXIII • 2021
Nummer 3

Het LAND van
AALST

Jaargang LXXIII • 2021
Nummer 4

Het Land van Aalst - EXTRA

De reeks heeft tot doel historische studies over (delen van) het Land van Aalst als monografieën digitaal uit te geven. Te raadplegen op:

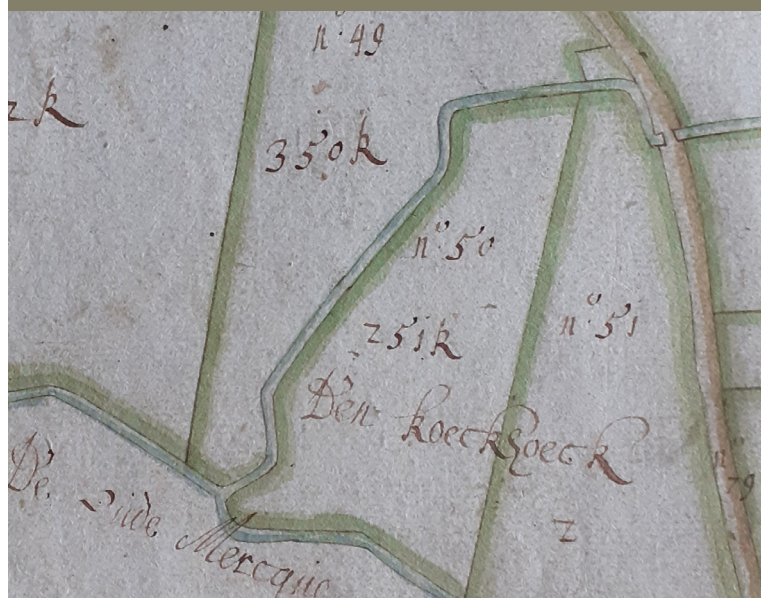
<http://www.hetlandvanaalst.be/wordpress/hlva-extra/>

De Cock Louis, Toponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke, Het Land van Aalst Extra 1, Aalst: Het Land van Aalst, 2021

van de Maele Romain John, Woningnood en woningschaarste in Aalst van 1900 tot 1975, Het Land van Aalst Extra 2, Aalst: Het Land van Aalst, 2021

Toponymie van Viane en Moerbeke-Atembeke

Louis De Cock

<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14465463.v1>

Het LAND van AALST
EXTRA - 1

Woningnood en woningschaarste in Aalst van 1900 tot 1975

Romain John van de Maele

<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.15173415.v1>

Het LAND van AALST
EXTRA - 2

De auteurs

Pieter Beullens

Kardinaal Mercierplein 2 bus 3200
B-3000 Leuven
Pieter.Beullens@kuleuven.be

Dirk Van de Perre

Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare
dirkvandeperre@skynet.be

Wouter Van Der Spiegel

Babbelaarstraat 159
9300 Aalst
wouter.vanderspiegel@belgacom.net

Arne De Graeve, Wouter De Maeyer en Erik Verbeke

Gentsesteenweg 1 B
9520 Sint-Lievens-Houtem
archeologie@so-lva.be

Reinoud Vermoesen

Kruisstraat 15B
1790 Affligem
reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang **LXXIV** • 2022 • Nummer **1** • januari - februari - maart

Artikels

Dirk Van de Perre
Ingelant (Ingeland) of de Ninoofse toponymische grabbelton. 2

Arne De Graeve, Wouter De Maeyer en Erik Verbeke (SOLVA)
Opraving van een perceel in de Beverstraat: acht eeuwen bewoningsgeschiedenis. 19

Pieter Beullens
Willem van Moerbeke. Middeleeuwse kenner van Antieke Wijsheid. 38

In de kijker

Dirk Van de Perre
Bespreking: Amar y Servir. 400 jaar Jezuïetencollege in Aalst, Aalst, 2021, 142 pp. 44

Wouter Van der Spiegel
Bespreking: de Meuleschettewijk in Aalst: spiegel van een evoluerende maatschappij. 45

Dirk Van de Perre
Alles komt terug. 47

Van de redactie

Reinoud Vermoesen
Een nieuwe jaargang. 1

Wouter Van der Spiegel
Een nieuw bestuurslid. 49